

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav české literatury a komparatistiky

Bakalářská práce

Marie Snopková

Typy radosti v básnickém díle Ivana Slavíka

The Types of a joy in Ivan Slavík's work of poetry

vedoucí práce: doc. PhDr. Jan Wiendl, Ph.D.

2014

Autorka děkuje za pomoc a cenné připomínky vedoucímu práce doc. Janu Wiendlovi.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Mělníku dne

Obsah

1. Úvod.....	5
1.1. Téma práce.....	5
1.2. Metodický přístup.....	5
1.3. Struktura práce.....	8
2. Ivan Slavík a jeho dílo.....	9
3. Radost z materiální existence.....	16
4. Radost z dobroty člověka.....	26
5. Radost z dobroty Boha.....	41
6. Radost z bytí a z dobra.....	50
7. Závěr.....	62
Seznam použité literatury.....	64

1. Úvod

1.1. Téma práce

Svou bakalářskou práci věnuji interpretaci básnického díla Ivana Slavíka z pohledu typologie radosti v jeho poezii se objevující. Domnívám se, že jde o perspektivu umožňující hlubší poznání charakteru celé Slavíkovy lyriky. K tomu je však nejprve třeba jasně vymezit chápání pojmů *radost* a *typy radosti*, kterého se v tomto textu přidržíme.

Radost je známá lidská emoce, tedy subjektivní prožitek, který dle mého můžeme definovat jako potěšení nad tím, co je subjektem vnímáno jako dobré. Typy radosti pak v tomto případě rozumím rozčlenění takových emocí dle jejich příčin. Radost a emoce obecně se v poezii ovšem dají – a při literárněvědné analýze jistě také vždy mají – sledovat a klasifikovat i podle svých projevů, způsobů vyjádření. Obecně bývá radost vyjadřována sdělováním skutečností, které ji zapříčinily, a/nebo jejich reflexí, tzn. sdělováním myšlenek o nich, pocitů z nich, tedy sdělováním samotných subjektivních prožitků. Podle mého pozorování v básních Ivana Slavíka drtivě převládá prvně jmenovaný druh projevů radosti – její vyjádření skrze samotné zakládající skutečnosti. Příčiny a projevy radosti pak splývají; jednotlivé motivy spojené s radostí odpovídají jejím příčinám. Proto mi přijde vhodné mluvit o „typech“ radosti, přičemž se ovšem hodlám při jejich dělení řídit primárně a podstatně jejími příčinami.

Z uvedeného vyplývá, že chci-li se v této práci pokusit o klasifikaci typů radosti ve Slavíkově poezii, **půjde vlastně o analýzu toho, co je v jeho básních vnímáno jako dobré.** Za hodnu pozornosti pak pokládám také hierarchii významnosti takových skutečností ve vnímání Slavíkova lyrického subjektu.

1.2. Metodický přístup

Ivan Slavík sám chápal své dílo jako katolickou poezii. Jeho tvorba je (téměř od počátku) niterně a čistě křesťansky orientovaná, plně sjednocená s univerzální katolickou vírou. (Toto tvrzení podrobněji dokládám a vysvětluji v následující kapitole.) Je tomu tak díky autorovu osobnímu ztotožnění s touto vírou, neboť jeho tvorba samozřejmě zůstává zároveň subjektivním vyjádřením osobních myšlenek a prožitků – což je také podstatným rysem lyriky a umění vůbec. Slavík sám napsal, že poezie je poznání, nelze ji uzavírat do nějakého programu, nýbrž programem básníka je jeho vidění žádající si pravdy, jeho radost plně vědoucí a plně zakoušená.¹ Pojem „**katolická poezie**“ Slavík chápal jako „skutečnou poezii“ „skutečného básníka“ [tedy kategorie vně náboženství, katolictví], který má „v sobě jistý systém a řád hodnot, (...) vidění světa, které jsme přijali za své a které souhlasí s tisíciletým učením a posláním Církve“.²

Tato vyjádření odpovídají podstatě náboženského či katolického umění a umění vůbec, jak ji obvykle chápou křesťansky orientovaní teoretikové: V tzv. teologii kultury Paula Tillicha kultura a náboženství jsou dvě strany jedné skutečnosti – náboženství je podstatou kultury a kultura je výrazem náboženství. Kultura totiž ze své podstaty (ač ne vždy explicitně) směřuje k nekonečnu, k dokonalosti,³ ke smyslu života jako takového, což předpokládá jistý základní, bezpodmínečný smysl, který je totožný s Bohem – a náboženství je právě vztahování se k Bohu.⁴ Náboženské umění (tedy umění vědomě vyjadřující náboženské poznání) je dle Tillicha „výrazem vztahu ke světu v perspektivě náboženství“.⁵ Petr Cekota upozorňuje jakožto na podstatný rys křesťanské poezie na projevování se „osobní účasti autora v poznané skutečnosti“.⁶ Cílem umělce je postihnout podstatu věci, s níž se setkává (neboli pravdu), zasažen schopností formy vyjevovat podstatu. Tím je podníceno „něco v jeho vlastní podstatě“, a „podstata věci a podstata umělce samého vytvářejí živoucí jedno, jež

¹ Slavík, I.: Stanovisko křesťanského humanismu. Souvislosti, č. 3, 1990, s. 96–98.

² Iniciály, č. 32, 1993, s. 58.

³ Kawecki, W.: O nutnosti pěstování teologie kultury dnes. In: Křesťanství a kultura II. Vědecká konference pořádaná Katedrou pastorální a spirituální teologie CMTF v Olomouci dne 25. 10. 2006. Olomouc: Refugium, 2006, s. 33.

Guardini, R.: O podstatě uměleckého díla. In: O podstatě uměleckého díla. Praha: Triáda, 2009, s. 47–49.

⁴ Tillich, P.: Das Wesenverhältnis von profan und heilig; Religion und Kultur; Über die Grenzen von Religion und Kultur. In: Die religiöse Substanz der Kultur. Schriften zur Theologie der Kultur. Stuttgart: Evangelisches Verlagswerk, 1967, s. 33–38; 82–93; 94–99.

⁵ Toth, D.: Paul Tillich. Studie o náboženství, kultuře a politice. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005, s. 6.

⁶ Cekota, P.: Noci bezmoci. Studie o křesťanství a současné české poezii. Olomouc: Votobia, 1997, s. 76.

„Z podstaty umělecké tvorby vyplývá, že umělec (básník) touží změnit skutečnost, znovu ji vytvořit. Křesťanský básník si při tom uvědomuje, že tuto skutečnost nelze změnit, aniž by sám zůstal neproměněn tím, že vyjde ze sebe (...)“. Tamtéž, s. 75.

Srov. Eminger, Z. A.: Teologie a kultura. Svitavy: Trinitas, 2008, s. 28: „Jelikož si však naštěstí kultura podržela vůči nekultuře nadvládu skutečného rozumu, ducha a srdce, trvá nejen na neustálé změně tvářnosti okolního světa, ale trvá také na změně vnitřní, organické. Touží zpětně ovlivnit člověka samého, aby tehdy, zaniká-li, v něm žila novým a nadpřirozeným, věčným životem.“

mocně tíhne k vyjádření“.⁷ Křesťanský umělec spojuje snahu o znovuvytvoření skutečnosti, vlastní každému umění, s vnitřní proměnou člověka samotného na nadkulturní, nadpřirozené rovině.⁸ Za těchto předpokladů je snadno pochopitelné pojetí (křesťanského) umění jako eticky závazného.⁹ O Slavíkově pojetí básnictví bylo mimochodem napsáno, že slovo má pro něj závaznou etickou platnost a básnický výraz může být kdykoli povýšen na úroveň modlitby.¹⁰

Z uvedených tezí je zřejmé, že křesťanské umění nechápeme nějak ohraničeně vůči celku lidského umění vůbec, nýbrž že veškeré opravdové umění nutně vypovídá o Bohu, přičemž rozdíly mezi (více či méně) křesťanským a nekřesťanským uměním spočívají v míře vědomého ztotožnění tvůrců s křesťanskou vírou a hodnotami. Z toho pak plyne i zaměření křesťanského umění mimo sebe, nad sebe, zaměření na zvěstování určitých nadkulturních skutečností a hodnot, které jsou společné křesťanství inkulturovanému do různých kultur (zejména se jedná o obětující se lásku, pokoru, chudobu jako paradoxní cestu k plnosti bytí, zaměření k pravdě, otevřenost transcendenci, přitažlivost krásy, touhu po jednotě, hlad po bytí).¹¹ Cílem je „afirmace věčného obsahu v člověku“¹² a „vytvoření co nejvhodnějších podmínek pro očekávání eschatologické naplněnosti“.¹³ Proto hovoříme o univerzalitě křesťanské kultury, křesťanského umění. Jedná se o záměrně subjektivní ztvárnění věcí vnímaných jako zcela objektivní.

Z těchto důvodů budu při interpretaci Slavíkovy poezie využívat k pochopení jejích obsahových souvislostí katolické filosofie a věrouky a obecné křesťanské (katolické) zkušenosti. Jinými slovy, budu k jeho dílu přistupovat s předporozuměním křesťanského (katolického) myšlení,¹⁴ což se mi také vzhledem ke shodnému předporozumění autora jeví jako odpovídající postup. Oboustranná spojitost interpretace a konečné, nadliterární

---

⁷ Guardini, R.: c. d., s. 32–34.

⁸ Viz Cekota, P.: c. d., s. 11; Eminger, Z. A.: c. d., s. 28.

⁹ Viz Eminger, Z. A.: c. d., s. 27.

¹⁰ Svanovská, H.: Korunní slovo „Milost“. Ivan Slavík jakožto čtenář a pokračovatel Weinerův. Česká literatura, č. 1, 2005, s. 63–77.

¹¹ Pastuszak, J.: Inkulturace křesťanství či křesťanská kultura? In: Křesťanství a kultura. Velehrad: Refugium, 2003, s. 48–49.

Pospíšil, C. V.: Hermeneutika mystéria. Struktury myšlení v dogmatické teologii. Praha: Krystal OP – Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 157–158.

¹² Pastuszak, J.: Současné umění a křesťanská tradice. In: Křesťanství a kultura. Velehrad: Refugium, 2006, s. 72.

¹³ Pastuszak, J.: Inkulturace křesťanství..., s. 49.

¹⁴ Viz Pospíšil, C. V.: c. d., s. 140.

skutečnosti, pravdy je dle mě významná, podobně jako pro Ivana Slavíka bylo významné vzájemné propojení poznané univerzální pravdy a osobitosti tvorby každého básníka.¹⁵

Přitom je samozřejmé, že jediným předmětem a primárním východiskem interpretace musí zůstat vždy konkrétní lyrický materiál. Budu postupovat cestou ideově-motivické analýzy, tzn., že se zaměřím na abstrahování typologie radosti, tedy jistého systému idejí Slavíkova díla, na základě vykládání významu konkrétních motivů (pasáží textu).

1.3. Struktura práce

V následující kapitole své práce stručně charakterizují jednotlivé chronologicky seřazené Slavíkovy básnické sbírky a Slavíkovo dílo jako celek. V dalších čtyřech kapitolách se pak budu věnovat motivickým oblastem jednotlivých typů radosti v tomto rozdělení a pořadí: materiální smyslově vnímaná existence; dobrota člověka; dobrota Boha; bytí a dobro jako takové. Jde o rozčlenění, ke kterému jsem dospěla na základě snahy o co nejcelistvější pohled na Slavíkovo dílo. Řazení vymezených motivických skupin odpovídá míře abstraktnosti daných motivů, hodnot – od radosti z materiálních konkrétností až k radosti z existence dobra a bytí jako takového. Je samozřejmé, že se tyto oblasti v konkrétních textech různě prolínají (přesnější podobu jejich vzájemných vztahů se budu snažit postihnout). V rámci těchto jednotlivých kapitol budu postupovat chronologicky dle pořadí sbírek.

---

¹⁵ Viz Slavík, I.: Rozklenout srázné. Olomouc: Votobia, 1993, s. 7–8.

2. Ivan Slavík a jeho dílo

Pro představu o charakteru výchozího materiálu této práce bude užitečné uvést některé základní biografické a bibliografické informace o jeho autorovi¹⁶ a podat základní charakteristiku jeho díla. Bližší interpretaci podle typologie radosti se budu věnovat v dalších kapitolách této práce.

Ivan Slavík (1920, Praha – 2002, Hořovice) byl básník, překladatel, editor a publicista, dlouholetý středoškolský profesor českého jazyka a literatury a člověk jednoznačně katolické křesťanské orientace. Tu můžeme vyčíst z jeho jednání v životě, z jeho vyjádření např. v deníkových záznamech¹⁷ i přímo z jeho tvorby. Souznění výpovědi Slavíkova básnického díla a toho, co víme o jeho osobním životě a uvažování mimo přímou básnickou činnost, je u tohoto autora velmi silné. Katolíkem se Slavík stal v roce 1946.

Jeho první sbírka, ač samostatně nikdy nepublikovaná (vyšla až v sebraném díle v roce 1998), jsou *Tryzny*, básně z let 1937–1938, věnované „památce Richarda Weinerja“. Weinerovo dílo mělo na Slavíkovu ranou tvorbu podstatný vliv¹⁸ a už v Tryznách se objevují aluze na něj (viz báseň *Hrbáčkovi*), zejména ale podobná expresivita a motivy temnoty, pádu, nedostupnosti a přeludnosti dobra, neuspokojivosti smyslné lásky. Chybí zde pro Slavíka později příznačná srozumitelnost a přirozeně i jasně náboženské myšlenky, ale orientace na absolutní, duchovní skutečnosti je už – zejména právě v postrádání absolutna – znatelná.

Již po svém křtu, roku 1947, byl Slavík mluvčím mladé generace křesťanských básníků při jejich vystoupení na Večerech mladé poezie.¹⁹ Téhož roku vyšel (cenzurně upravený) jeho vlastní debut *Snímání* (originální autorský název je *Snímání s kříže*), ve kterém se odráží Slavíkova konverze; jde o tvorbu z let 1939–1943. Podle Hany Svanovské je *Snímání* důslednou a přímočarou filiací na Weinerovu *Mezopotámii*. Slavík konkretizuje její náboženské aluze a dodává k původnímu textu konkrétní teologický význam.²⁰ Weinerovské

---

¹⁶ Pro podrobnější údaje viz Slovník české literatury po roce 1945 (elektronický zdroj). Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR.

Následující datace sbírek čerpám z edičních poznámek v publikacích Slavík, I.: *Básnické dílo I– II*. Brno: Host, 1998–1999 (zpracoval M. Trávníček).

¹⁷ Výbor ze Slavíkových deníků z let 1960–1990 vydalo v roce 1999 pod názvem *Hory roků pražské* nakladatelství Triáda.

¹⁸ Podrobněji k tomu viz Svanovská, H.: Korunní slovo „Milost“. Ivan Slavík jako čtenář a pokračovatel Weinerův. *Česká literatura*, č. 1, 2005, s. 63–77.

¹⁹ Slovník české literatury po roce 1945 (elektronický zdroj). Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR.

²⁰ Svanovská, H.: c. d.

zoufalství je postupně překlenováno směřováním k životní plnosti v Bohu,²¹ aniž by bylo popíráno (ve sbírce je variována Weinerova myšlenka, že k Bohu se lze dostat jen zoufalstvím²²). Trvá silná expresivita a vizuálnost, dekadentní rysy (je to částečně reakce na válečnou dobu),²³ svět je pojímán tragicky a beznadějně, ale vše má svůj „druhý smysl“.²⁴ Celá sbírka je určitým duchovním zápasem o přechod od negativity k pozitivitě, výrazné je přehodnocení motivů odchodu, opuštění a pomíjivosti od dekadentního pojetí k pozitivnímu následování Krista.²⁵

Básně z let 1944–1947 shrnul Slavík do souboru, který také vyšel až v sebraném díle, s názvem *Hořký javorový list* a podtitulem *Variace na jedno téma pro okarínu*. Sám tyto básně charakterizoval jako jakýsi přechod mezi předchozí a následující sbírkou. „Dovršením Snímání byla konverze a po tomto vzepětí nastalo údobí sbírání sil, souběžně jsem připravoval a vyvíjel nový styl, který se pak konstituoval ve Stínu třtiny.“²⁶ Stylově je soubor skutečně přechodem od expresivnějšího Snímání k přímočařejší úvahovému Stínu třtiny. Pokračuje v něm hledání krásy a dobra, přičemž sílí fascinace prostotou.²⁷

Zatímco předchozí tři sbírky jsou (kromě několika básní v próze ve Snímání) psány víceméně pravidelným rytmem a rýmem, změna stylu ve *Stínu třtiny* se projevila mimo jiné většinovým užitím volného verše. Jde o soubor básní vzniklých v letech 1947 a 1948, který mohl vyjít až v roce 1965. Charakter skladeb je reflexivní a úvahový, jsou naplněny subjektivními prožitky i společenským morálním rozměrem. Pocity osamělosti v nekřesťanském prostředí²⁸ se pojí s myšlenkami na špatnost a pomíjivost světa a na vlastní slabost a hříšnost. Těmto skutečnostem ovšem odporuje a je převyšuje Boží dobrota, láska a milosrdenství, což souzní s vnitřním zápasem člověka o život v lásce, o věrnost Bohu (která drží naživu tento svět). Silný je eschatologický rozměr básnickových reflexí – jakési uhranutí prchavostí a zároveň nekonečným významem každého okamžiku pro věčnost.

²¹ Trávníček, M.: Snímání s kříže. Literární příloha Proglasu, č. 3, 1997, s. 17–19.

²² Harák, I.: Ivan Slavík: Snímání (s kříže). In Sborník prací Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě. Řada jazykovědná (D), č. 1, 2001, s. 194–198.

²³ Harák, I.: c. d.; Svanovská, H.: c. d.; Kovářík, M.: Ivan Slavík: ... kéž i my! Tvar, č. 12, 1999, s. 21.

²⁴ Viz Šajtar, D.: Snímání s kříže. Alternativa nova, č. 7, 1997/1998, s. 315–316.

²⁵ Trávníček, M.: c. d.; Harák, I.: Trvalé a pomíjející v básnických prvotinách Ivana Slavíka a Josefa Suchého. In Čas v jazyce a v literatuře. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2005, s. 400–404.

²⁶ Z autorské poznámky ke strojopisu sbírky otisknuté v edičních poznámkách v Slavík, I.: Básnické dílo I. Brno: Host, 1998, s. 378.

²⁷ Chocholatý, M.: Byl jsem tak sám. Host, č. 5, 1999, s. 78.

²⁸ Med, J.: Návrat k tradicím. Host, č. 5, 2000, s. 49–59.

Sbírka *Ke komu?* „vznikla bezprostředně po Stínu třtiny na přelomu k padesátým létům a na jejich počátku“,²⁹ vydána byla roku 1995. Stylem veršů jde ve stopách Stínu třtiny, většinou jde o přímočará vyjádření myšlenek, a je vyhraněněji náboženská (časté jasné náboženské motivy a výrazivo, volně začleněné biblické citace a variace na ně). Zároveň se vyhrocují idey předchozí sbírky – hlavním tématem na osobní rovině je nesení kříže, utrpení spolu s Kristem a bolestnost života bez Boží blízkosti; společenský rozměr tvoří ostrá kritika i politování zvrácenosti a ubohosti života „tady a teď“ popírajícího Boha a věčnost, značná pozornost je v tomto smyslu věnována úloze a zaměření básnické tvorby. Rozhořčení nad světem je zdrojem nově se objevujícího sarkasmu a brutální ironie³⁰ včetně vulgarismů apod. Celkové ideové vyznění sbírky se dá shrnout tak, že není pravého života a pravé radosti bez utrpení a vydání se Bohu.

V letech 1949 a 1954 vznikal *Deník Arnošta Jenče*. Byl vydán poprvé v roce 1964 a o rok později vyšel bezprostředně po svém vzniku druhý díl – *Já A. J.*; v roce 1990 vyšly ve společném svazku. Jde určitým způsobem o autorův osobní deník, titulní postavu sám charakterizoval jako své alter ego. První díl se námětově zakládá na období mládí (některé dějové prvky se podle autora týkají 40. let 20. st.)³¹, druhý díl se vztahuje s celkovějším hodnocením a nadhledem k delšímu úseku života včetně středního věku. Obsahovým jádrem obou částí je hledání štěstí a nalézání nejvyššího dobra v Bohu, protiklad i soulad smrti a věčného života. Utrpení plynoucí z nedokonalosti štěstí na zemi, z lidské slabosti a ze zkaženosti dobové společnosti se překlenuje vědomím Boží blízkosti i bytostné dobroty člověka. Smrt je naplněním věčnosti, zakoušené už v tomto životě. To vše se spojuje v radostné sdělení esenciálního dobra Boha a v jeho důsledku i dobra člověka a světa. Tyto myšlenky jsou vyjadřovány implicitně skrze epicky podané subjektivní zážitky, které ovšem sám subjekt interpretuje jako univerzální lidskou zkušenost (básnické alter ego je zároveň prototypem člověka své doby). Tím se vyjadřované stává jaksí přímočaře naléhavým a kladoucím nárok na univerzalitu své pravdivosti i z hlediska nadliterárních zkušeností a ideálů. Domnívám se, že jde o stylizační rys, kterým Slavík dosahuje básnického využití své „nebásnické“ otevřenosti.

---

²⁹ Z autorské poznámky k prvnímu vydání sbírky. Slavík, I.: c. d., s. 379.

³⁰ Trávníček, M.: O díle Ivana Slavíka. In Slavík, I.: *Ke Komu*. Praha: Česká expedice, 1995, s. 39–41.

³¹ Ze Slavíkovy předmluvy ke knižnímu vydání jeho deníků Hory roků. Slavík, I.: c. d., s. 380–381.

Z 50. let vesměs pocházejí básně sbírky *Lux sanctorum* (vydané roku 1992) – duchovní portréty českých světců, včetně těch neznámých, autorových současníků apod. Nejedná se rozhodně jen o převyprávění jejich příběhů, ale spíše o rozjímání nad podstatou svatosti. Sbíрка je psána volným veršem a jednoduchým jazykem, který sice zklidněl a zcivilněl už v Deníku Arnošta Jenče,³² *Lux sanctorum* však navíc tvoří určitý protiklad bolestnosti, dramatičnosti, atmosféře úzkosti přítomným v důsledku „kletby lidské hříšnosti“ v Deníku.³³ Slavíkovo podání činí čtenáře jakoby přímo účastným³⁴ a zdůrazňuje triumf dobra v souboji se zlem díky pokoře a proměňování všednosti života v hlubokou radost cestou obětavé lásky. Podle M. Trávníčka *Lux sanctorum* je sbírkou naděje a vyrovnané statečnosti, ve které jako by autor překonával dosavadní nebezpečí sebelítosti a sebezahledění.³⁵

Slavíkovu tvorbu 60. let, jejímž základním prožitkovým horizontem je dle J. Meda pocit osamělosti v nekřesťanské realitě a zdánlivě nehybném světě banalit (přičemž subjekt „usiluje o transcendování těchto věcí lidské každodennosti jako smysluplných znaků stvoření“),³⁶ shrnují sbírky *Osten* a *Hlohový vítr*, které obě vyšly v roce 1968. *Osten* představuje značně klidnou, meditativní a imaginativní polohu. Zároveň se problematizuje funkce jazyka³⁷ (sarkasmus, vulgarity, formální experimenty – nejzřetelněji v básních v próze) v souvislosti s rozparem problematického a zlého, ale vlastně nicotného světa a pravého smyslu věcí, v souvislosti s „neschopností postihnout prožívanou skutečnost v její totalitě“.³⁸ Je zde přítomno tíhnutí k tichu a klidu přírody, a to v důsledku úžasu nad podstatou člověka a vyjevováním božského, absolutního v hmotném světě. Významovou dynamiku tvoří vztah utrpení a opuštěnosti na jedné straně a postoje „přece miluji“ na straně druhé. Hodně se tematizuje i smrt a vzkříšení. Uvedené zkušenosti jsou opět přes značnou osobnost, intimitu podávány na rovině univerzality.

V *Hlohovém větru* se lyrický subjekt ještě více sblíží s přírodou v jejích konkrétnostech a jistotách.³⁹ Děje se tak nejsilněji skrze tematizování vzkříšení lidského těla a vnímání věčnosti, Boha v přírodě. Toto zakotvení v konkrétních místech a přírodních dějích, určitá soustředěnost na hmotný svět kolem nás se pojí s vyjádřením zvláštního vztahu

---

³² Kovářík, M.: c. d.

³³ Viz Trávníček, M: Ivan Slavík, básník křesťanský. Proglas, č. 4, 1993, s. 40–44.

³⁴ Kovářík, M.: c. d.

³⁵ Trávníček, M.: Světlo svatých. Proglas, č. 2, 1993, s. 66–67.

³⁶ Med, J.: c. d.

³⁷ Svanovská, H.: c. d.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Trávníček, M: Ivan Slavík, básník křesťanský. Proglas, č. 4, 1993, s. 40–44.

nicotnosti až nesmyslnosti světa a přítomnosti Boha v něm, nesmrtelnosti lidské duše. Je to vztah jak paradoxně rozporný, tak ještě více logicky harmonický – právě díky těmto absolutním skutečnostem je tento svět také krásný. Jak upozornil Miloš Dvořák, výrazným rysem této sbírky je shrnutí času do jediného okamžiku, v němž je vyjevována všeobsáhlost života ve svém paradoxu.⁴⁰ Jádrem lidského života je nesení kříže a bolest, ale silněji v Hlohovém větru působí klidná naděje. Ta je posílena i opět „ukázněnější“ vnější podobou básní a bezprostřednějším vyjádřením myšlenek.

Sbírka *Zařikávání naděje* vznikla většinou v 70. letech (části *Texty* a *Studené jaro v začarovaném lese* už v druhé polovině let 60.).⁴¹ Některé básně byly publikovány časopisecky a ve výběrech *Dvacet pozdních básní* (1988), *S očima otevřenýma* (1990) a *Ta hudba* (1993), jako celek vyšla sbírka až v sebraném díle. Její významové jádro tvoří existenciální úzkost, smrt a vztahy okamžiku a věčnosti, nebytí (nicotnosti) a bytí. Sbírka se skládá ze čtyř oddílů: *Texty* jsou tvarově netradiční (až provokativní) básně v próze, které vyjadřují paradox hnusu pozemského života a podstaty člověka, žijícího ve věčnosti. Ostatní části obsahují klidné úvahové, vesměs volné verše. *Studené jaro v začarovaném lese* představuje zápas o základní existenci a její zaměření k dobru – pocity nicoty, temnoty jsou překonávány vnímáním všudypřítomné okolní přírody a bytí jako takového, „a prázdno v mém srdci je prázdno pro příchod Slitovníka“. *Zámky* – značně subjektivně laděné reflexe drobných okamžiků – zdůrazňují lidskou vydanost životu v čase a přesto jistotu věčného života, orientaci na Boha a povolanost ke „strmé lásce“ („umírám láskou / schoulen ve slově být“). Přes své metafyzické zaměření se básně nevyhýbají narážkám na dobový okolní svět (viz *Nikdy docela domov*). Oddíl *Osudy* se nejvíce věnuje smrti, která je spíše než zánikem ústím věčného života. Všudypřítomnost věčnosti a Boha souzní s nesmyslností, neužitečností strachu a zoufalství. Tematizuje se i zdánlivé bláznovství oproti tomu opravdovému, představovanému tím, co je v očích světa normální (viz básně *Hamlet* a *Don Quijote*).

V roce 1971 vznikly *Dvě litanie Arnošta Jenče* (vydány byly poprvé r. 1990 ve výboru *S očima otevřenýma*). Jde o dvě delší skladby, v nichž Slavík s využitím principu hry se slovy lyricky charakterizuje výrazy „člověk“ a „vlast“. Litanický charakter stojí na absenci větných celků a většinou i sloves, skladby jsou tak jakýmsi výčtem, řetězcem přívlastků interpretujících daný pojem. *Litanie na slovo člověk* vyjadřuje tragiku a bolestnost lidského údělu a jeho smysl a vítězství v lásce navzdory všemu. Toto pozitivní východisko je

---

⁴⁰ Dvořák, M.: Úsilí o zhuštění času. Arch, č. 4, 1969.

⁴¹ Dle autorské poznámky k rukopisu sbírky. Slavík, I.: Básnické dílo II. Brno: Host, 1999, s. 498.

ztotožněno s významovou oblastí pojmů pravda, víra, naděje, věčný život, Bůh. *Litanie na slovo vlast* se dotýká přírody, liturgického roku, dějinných událostí, náboženského života země, jejích světců i zločinců... To vše vyznívá ve smyslu lidské univerzality a vlast je v konečném smyslu charakterizována jako spočívající „v ruce Boží“.

Na jenčovské alter ego Slavík navázal i roku 1977 napsáním sbírky *Suspiria Arnošta Jenče* (vydána r. 1991). Krátké, rytmicky sevřené skladby smíšeného verše se obracejí k Bohu přímo ve druhé mluvnické osobě. Obsahově jsou jasně náboženské⁴² a působí dosti subjektivně (podle M. Trávníčka jde spolu s *Kapkami potu a krve Arnošta Jenče* o svědectví a vyznání osobního utrpení⁴³), rozměr univerzality je přítomen spíše implicitně. Těžiště díla spočívá v radosti z Boha a v úsilí chválit život i v bolesti, pod tlakem vědomí smrti a nenávratnosti;⁴⁴ výrazný je protiklad lidské slabosti a Boží milosti.

Z 80. let pocházejí *Úlomky dnů a nocí* (sbírka byla uspořádána v roce 1986, jako celek vydána v sebraném díle r. 1999). Opět zde důležitou roli zaujímá vztah ke smrti – ta je nikoli nebytím, nýbrž definitivností věčnosti. Časté jsou náměty z duchovního života, jako např. právě příprava na smrt; vztah k Bohu je protiváhou opuštěnosti subjektu ve světě. Život lidské duše souzní s životem přírody, což podtrhuje směřování všeho k lásce, Bohu a absolutní pozitivní univerzalitě bytí. I zde se setkáváme s pro Slavíka typickým spojením subjektivity i univerzality (podstaty člověka ve smyslu „jsem prach, ale i láska“). V souladu s nadějným obsahovým laděním sbírky jsou verše opět rytmičtější, s častými rýmy.

Sbírka *Král Lír a jiné básně* vznikla během druhé třetiny 80. let. Působí poněkud ponuřeji než *Úlomky dnů a nocí* a verše jsou trochu rozvolněnější. Vyznívá jako určitá bilance, reflexe prožitého života a zároveň jako očekávání věčnosti. S tím souvisí touha po očištění (uvedení všeho do pořádku) a ovládnutí lyrického subjektu Bohem. O věčnosti se vedou i hravé úvahy (*Hieroglyf, Vrstevníci*) a také život je interpretován jako hra o lásce (*V divadle*). Nejdůležitější jsou však opět motivy stálé přítomnosti Boha, světců, křesťanského života a svrchovanosti lásky oproti zlu současného světa a vlastní ubohosti, hříšnosti. Subjekt se přirovnává ke králi Learovi v jeho opuštěnosti a šílenství. Významným prvkem sbírky tak je nalézání smyslu utrpení.

---

⁴² Autor sám označil tuto sbírku stejně jako *Kapky potu a krve Arnošta Jenče* z 80. let za básně „náboženské“, čímž naznačil nezbytnost rozdílného čtenářského přístupu oproti dřívějším sbírkám. Trávníček, M.: Za Ivanem Slavíkem. *Alternativa plus*, č. 1/2, 2003, s. 89–93.

⁴³ Trávníček, M.: Ivan Slavík, básník křesťanský. *Proglas*, č. 4, 1993, s. 40–44.

⁴⁴ Viz tamtéž.

Během roku 1985 vznikly také básně souboru *Kapky potu a krve Arnošta Jenče*, vydaného v roce 1991. Podobně jako *Suspiria* mají značně intimní, subjektivní charakter a deprese a pocity vyhoštěnosti odevšad se ještě stupňují. Určitou protiváhu této pesimistické tendenci představuje jistá „tvůrčí kázeň“ (jde většinou o rýmovaná čtyřverší).⁴⁵ Východiskem je Jenčovi věrnost a odevzdanost Bohu.

V sebraném díle Ivana Slavíka z roku 1999 byly v oddíle Dodatky otištěny ještě básně napsané po uzavření poslední sbírky *Král Lír* spolu se skladbami z různých období jeho tvorby, které nebyly zařazeny do žádné sbírky. Většinou se jedná o dost osobně laděné básně nebo skladby s charakterem modliteb; pozdější básně publikované časopisecky v 90. letech vyznívají z větší části obdobně jako sbírka *Král Lír*.

Celkově je Slavíkovu poezii možno charakterizovat jako metafyzicky zaměřenou, soustředěnou na **absolutní hodnoty** a lidský **vztah k Bohu**. Idea Boha spojená s představou plného a věčného **dobra** pak zakládá také představy dobroty člověka a světa. Základní kontrasty a paradoxy spočívají mezi **bolestí, utrpením, lidskou ubohostí a morální slabostí** na jedné straně a **velikostí, krásou člověka** na straně druhé; mezi **nicotností tohoto světa** bez věrnosti Bohu a tím, jak přesto odráží velké duchovní skutečnosti a **věčnost**. Tyto kontrasty prezentované na bázi významové univerzality se pojí s dynamikou subjektivního **překonávání negativních pocitů** (které jsou spolu se zmíněnými negativními skutečnostmi v celém díle též hojně) **směrem k pozitivním. Subjektivitu a univerzalitu** Slavík vzájemně propojuje, jak to odpovídá jeho osobnímu ztotožnění se s ideály křesťanského učení a s jeho orientací na absolutno. Významnými motivickými trsy jsou hlavně **láska a pokora**, dále **život v křesťanských tradicích**, zejména ve druhé části tvorby pak **smrt** a v 60. a 70. letech také **příroda**. Pokud jde o způsob básníkovy vyjadřování, volí často přímé, neobrazné vyjádření obsahu myšlenek, jindy je komplikovanější.

---

⁴⁵ Tamtéž.

3. Radost z materiální existence

První okruh motivů pojících se ve Slavíkově díle s vyjadřováním radosti můžeme vymezit jako materiální skutečnosti – prožitky smyslově vnímaných okamžiků nebo vzpomínek na ně, případně materiální existenci celkově. Jako první volím tuto oblast proto, že představuje obecně pro člověka nejelementárnější či nejnižší zdroje radosti, dále proto, že v celku světa Slavíkova lyrického subjektu nese **sama o sobě nejmenší význam** a zároveň při chronologickém pohledu na Slavíkovo dílo je nejpodstatnější v rané tvorbě, kdežto později ustupuje **do pozadí před abstraktnějšími motivy** a myšlenkami – ovšem někdy jako jejich **esteticky plnohodnotná analogie**. Motivy materiální se stávají v celém Slavíkově díle někdy více samostatnými příčinami radosti, jindy více analogickým nebo i metaforickým vyjádřením ještě i hlubších příčin.

Pro Slavíkovu prvotinu *Tryzny* je celkově charakteristická značná skepse, temnota. Motivy materiální jsou obvykle spojeny spíše s **dekadentně laděným obdivem a touhou**, zejména v hojných momentech erotiky a smyslovosti (*Louka tě líbá na paty, / jsi, volná jsi a zlatovlasá. // ... // Ó Nanetko, jak říci jen, / tys odešla zde mezi břízy. / Byla jsi přelud, ranní sen, / ve větvích modř se chví a mizí.*⁴⁶ – ve verších je přítomno jak potěšení ze smyslově vnímané krásy, tak stesk z její pomíjivosti; jejich napětí je zdůrazněno přechodem od přítomného času k minulému). Přímá radost se vyskytuje poměrně zřídka. Týká se na materiální rovině myšlenek na milovanou ženu (jednotlivé motivy nekomplikovaného potěšení, lásky), prožívání sexuality a jiné smyslové krásy. Jako metafory se motivy materiální uplatňují ve vztahu k duševnímu životu (obraz duševní proměny, kde právě materiální nedokonalost umožňuje rozkvět života duše – *Jak mladý řecký bůh, jak Artemis, / tvá duše jde po nezhlednostech těla.*)⁴⁷ Setkáme se i s paradoxním rozporem a zároveň souzněním radosti z tělesné a z duševní existence.

Sbírka *Snímání s kříže* má celkem čtyři oddíly, z nichž první je z hlediska vyjadřování radosti z materiální z větší části podobný *Tryznám*. Lyrický subjekt se k hmotným věcem vztahuje s pocitem **postrádání** a touhy (s radostí z nich a zároveň se smutkem z jejich marnosti a pomíjivosti anebo z jejich neuskutečnitelnosti) – jedná se zejména o ženskost a erotiku a o přírodu, která souzní s motivy čisté lásky ke světu a k ženám (*Jak rád bych tancoval na lukách s panenkami, jejichž pohled je čistý, tancoval tanec, který není než pro*

---

⁴⁶ Slavík I, s. 20.

⁴⁷ Slavík I, s. 18.

slunce, pro vodu a vítr ...).⁴⁸ V druhé části se kromě temné implicitní radosti jako v předchozích básních (ta odpovídá **loučení s dřívějškem – s orientací na materiálně**) objevuje hojněji **prostá radost** z nových duševních zkušeností subjektu, zejména v **motivech Božího vztahu k člověku a dobroty člověka, doprovázených právě materiálními motivy**. Hmotné skutečnosti se někdy stávají zdrojem radosti do značné míry samy o sobě (*Však bylo přáno mi stát nad zázrakem petrklíče, / s drozdem a sedmihláskem porozprávět stačí mi*).⁴⁹ Jindy jsou radost z materiálna a radost z duchovních dober vzájemně propojenější a materiálně se uplatňuje spíše jako dokreslení abstraktnějších motivů, např. odhodlanosti k ctnostnému jednání: *A to jest, pod tímto modrým azurem už nikdy*.⁵⁰ Anebo oba zdroje splývají bez zřetelného rozlišení vzájemné hierarchie (*Na straně za Podolem se otevřelo nebe a stála hvězda denice, sestupoval archanděl, celý bílý, volaje křestním jménem*).⁵¹ Ve třetím oddíle Snímání se dále rozvíjejí motivy loučení s materiálnem či zaměřením na něj (odpovídají rané „temné“ radosti a materiální existenci jako tématu) – nad těmito hodnotami (přírodní krásy, milenecká láska a erotické prožitky, hmotné bohatství) **vítězí orientace na mravní dobrotu člověka a vyhlídka nebeské věčnosti** (*tvé polibky jak plamen ještě v hrobě hoří / pod tíhou země strašlivě se stýská po tvém objímání*)⁵² – zde subjekt vyjadřuje sílu svého přilnutí k materiálnímu rozměru vztahu, implicitně je ovšem přítomna i radost z překonání tohoto pouta). **Zároveň** motivy hmotného dobra a krásy a radosti z nich figurují i jako **metafory nebo aluze motivů věčnosti a lidské dobroty** (*Za clonou tenké mlhy hučí vodopády Iguasu / zpívají rajští ptáci v světlém tichu rán*).⁵³ V poslední části sbírky ještě sílí expresivita a napětí mezi zhnuseností z pozemského zla a marnosti a na druhé straně láskou k hmotnému světu. Radost z něj se začíná ospravedlňovat díky jeho úzkému **propojení s nanejvýš dobrými duchovními a Božími skutečnostmi** (*je to jen chlév a skrývá nekonečné blaho / volek Ho zahřívá a dýchá na Něj oslátko*)⁵⁴ – přidává se souznění materiální existence s motivy Boha, Krista a vzkříšení, absolutního dobra a lidského vztahu k Bohu.

Soubor *Hořký javorový list* pokračuje v základním napětí mezi negativním a pozitivním pojetím materiálna, **mezi tesknoutou** po pomíjivých hmotných věcech a vyrovnaným vztahem k nim v důsledku **oproštění se od lpění** na nich. *Odcházím není co by mě poutalo není / jen hloh – propast za clonou vůně té / Jakým to ztrátám učíme se od zrození / a jaké prázdno zbývá po růži jež odkvete? // Na hrobě dní slzičky Panny Marie se třesou /*

⁴⁸ Slavík I, s. 39.

⁴⁹ Slavík I, s. 59.

⁵⁰ Slavík I, s. 61.

⁵¹ Slavík I, s. 55.

⁵² Slavík I, s. 71.

⁵³ Slavík I, s. 75.

⁵⁴ Slavík I, s. 91.

*rozhrň je najdeš předůvěrný smích / Lodi ho neodvezou dálky neoddělí větry neodnesou / Pod černým bezem dríme přísná věrnost zemřelých*⁵⁵ – materiálně tvoří s radostí z duchovních hodnot jak rozpor, tak těsné sepětí. Jisté smíření, **očistění vztahu k materiálním věcem** probíhá díky východisku **v pohledu na Boha, v naději na věčný život a ve snaze o mravní čistotu**. V takových souvislostech se pak rodí skutečná, prostá radost, zahrnující i materiálně, která zaznívá ve sbírce zřetelně, i když zřídka. Výraznou roli v tomto souboru hrají motivy smrti – její přítomnost v materiální existenci, její očekávání subjektem, strach z ní i příprava na ni vzýváním Boží dobroty. Hmotný svět je na jedné straně **místem tragického**, často nevnímaného **směřování ke smrti** (fyzické i duševní, mravní), na druhé straně **dějištěm spásy** – prostorem, kde se uskutečňuje Boží láska k člověku i její opětování.

Soubor *Stín třtiny* přichází s výrazným **sepětím materiální existence s věčností**. Souvisí to s výše zmíněným eschatologickým rozměrem sbírky. Hmotné skutečnosti jsou s představou věčnosti v paradoxním vztahu, protože příchod věčnosti zruší pozemský čas a všechno, co mu podléhá, ale na druhé straně věčnost se naplňuje právě v každém okamžiku probíhajícího času. To znamená zároveň **rozpor i soulad** materiálna a věčnosti: *Že všechny tyto věci tak drahé srdci / Okno a modrý večer / Kniha, kterou odložil / Nejsou nic v této chvíli / A na tomto místě // Protože jedinou a pravou krajinou / Všeho je věčnost*⁵⁶ – zmíněné věci sice „nejsou nic“, ale v těch pravých souvislostech, tedy v sepětí s věčností, je jim význam přiznán. Radost z hmotného světa se uskutečňuje dvojí cestou: Zřídka se objevuje potěšení přímo ze smyslových vjemů, zpravidla spojené s mileneckým vztahem k druhému člověku (ačkoli je kaleno vědomím jejich pomíjivosti), tomuto prameni radosti odpovídá ten rozměr v motivech paradoxního vztahu časnosti a věčnosti, který se vztahuje k pomíjivosti hmotných věcí, resp. k určitému stesku po nich – jde tedy pochopitelně o méně výraznou a produktivní formu radosti. Druhá cesta radosti z materiálna se uskutečňuje právě v jeho souladu s motivy věčnosti a také univerzálně přítomného dobra (*Kdyby trpělivá hmota / Rozbila své jho / Láska odešla / Z cihel a zdi*⁵⁷ – zde je neživá hmota personifikována motivem ctnosti, lásky, a tak téměř ztotožněna s abstraktním dobrem) a řádu věcí (*V každém pokoji je postel / Na které někdo zemřel*),⁵⁸ s motivem prostého bytí a hmotného světa jako dějiště Božího vztahu k lidem a působení Krista (*Jenom ten / který kdekoli na kterékoli železné posteli / Nějakého*

---

⁵⁵ Slavík I, s. 116.

⁵⁶ Slavík, I.: Básnické dílo II. Brno: Host, 1999, s. 36. (Dále pramen cituji jen jako Slavík II.)

⁵⁷ Slavík II, s. 42.

⁵⁸ Slavík II, s. 45.

*hotelu třetí třídy / Někde na této zemi / Umírá v této chvíli / Zatímco venku prší / Do prázdného dvorku).*⁵⁹

Ve stejné tendenci pokračuje sbírka **Ke komu?. Vztah s Bohem osvobozuje** lyrický subjekt **ke skutečné radosti z materiálních vjemů**: *Ó svatý Duchu / dopřej nám účastenství / v obci nebeského Jeruzaléma / ... / [a] doušek života na této zemi / když na jaře pláčou modřiny / ... / a přichází jaro Tvého věku / konečně zbavené hrůzy.*⁶⁰ Radost z hmotné existence se projevuje analogicky s radostí z Boží dobroty, z lidské ctnosti, z důstojnosti lidského života, zejména svátostného života v církvi, z čistoty a roztomilosti dětství. Také na úrovni metafor se motivy materiální uplatňují v souvislosti s radostí z Boha, z lidské dobroty a z velikosti dobra a nicotnosti zla obecně (*Pane sešli anděla milosrdenství svého / ať zapálí / jako sud prachu tu tmou*).⁶¹ Setkáme se ovšem i s ojedinelou ozvěnou teskné touhy po materiálních hodnotách, která je v rozporu s vědomím nadřazenosti hodnot morálních a je jím ovšem zřetelně poražena.

Jemná modifikace motivů radosti z materiální v souborech **Deník Arnošta Jenče** a **Já A. J.** souvisí zřejmě i s jejich částečně epickým charakterem. Celkově je v tomto díle radost z materiálních skutečností relativně výrazná. Hmotný svět se stává příčinou radosti, pokud je spojen s věčností, což se děje zejména v motivech **nekonečnosti času a prostoru** (např.: *Ruka přes hranu stolu visí do kosmických kilometrů a mil / Bůh je všude se mnou*⁶² – obrazná blízkost konkrétního lidského života a nekonečnost evokujícího vesmíru je podložena Boží všudypřítomností), pokud je vnímán jako **dějiště duševna a Božího jednání** včetně toho, jak plynoucí čas přináší smrt. Častá je ale i samostatná radost z **příjemných smyslových vjemů** – ty vesměs odpovídají dřívějšímu pojetí samostatného materiální spojeného s vědomím neuspokojivosti, ale napětí mezi materiálními a duchovními hodnotami je zde mnohem mírnější, už se nezdůrazňuje (*Neznaje jméno její / jsem pozvedl na rukou a / nesl v náručí podle šumící řeky / do stmívání // ... // A nikdy v životě jsem / ji už nespátril*).⁶³ Ve druhém díle – **Já A. J.** – se pak radost z materiální projevuje také společně s fascinací „existencí skutečností“, „**dotykem duše a hmoty**“⁶⁴ – tedy v souladu s motivy radosti z jsoucna jako takového a z nekonečné duševní existence. Důrazná je tu radost ze **vznešenosti a láskyhodnosti hmotných skutečností navzdory jejich ubohosti** (*otčina milovaná / Ty kříže*

⁵⁹ Slavík II, s. 55.

⁶⁰ Slavík I, s. 195.

⁶¹ Slavík I, s. 199.

⁶² Slavík I, s. 206 (Deník Arnošta Jenče).

⁶³ Slavík I, s. 289 (Já A. J.).

⁶⁴ Viz Slavík I, s. 282, 296.

na rozcestích / urážené)⁶⁵ – implicitně opět díky jejich přirozené orientaci k absolutnu a k mravnímu dobru.

Sbírka *Lux sanctorum* přináší hojnost motivů radosti, a to i z materiálu. Samostatně se tento typ radosti objevuje ojediněle – při líčení **rozmanitosti přírody**, stvoření. Hmotný svět jako **dějiště**, ve kterém se projevuje Boží a lidská dobrota, lze považovat také za poměrně samostatnou příčinu radosti lyrického subjektu (*Svatý Jan Křtitel vedl Ivana v pustině / ... / do toho údolí jež nazýváme / u Svatého Jana pod Skalou*⁶⁶ – projevuje se radost z existence konkrétního místa světcova působení, ze známosti tohoto místa pro současnost, z toho, že se jmenuje právě po sv. Janovi). Nejčastěji se s radostí z hmotných skutečností setkáme ve spojení s **radostí z dobroty a ctnosti člověka** (tedy jednotlivých hrdinů básní) – zejména z pokory a lásky k druhým a k Bohu (např.: *I s laňkou pokornou ses někam skryl / tvé vousy rostou z trávy*⁶⁷ – motivy pokory, vnitřní skrytosti jsou metaforicky vyjádřeny skrytostí doslovnou, materiální; zakořeněnost poustevníka v této vnitřní pokoře je zdůrazněna ztotožněním jeho vousů s trávou, což zároveň upomíná na jeho reálný život v tomto přírodním prostředí), z nevinnosti dětství, z života církve (*a nahoře na Hradčanech / od hor k horám se rozhlíží Svatý Vít*⁶⁸ – personifikující popis hlavního českého kostela asociuje společenství světců i žijících věřících v církvi). Přítomna je i radost z hmotných skutečností ve spojení s **vědomím hodnoty lidského bytí** jako takového, lidské duše, se vztahem k člověku – *nově omyté duše dětí jednoho Boha / ... / s písněmi ve svých / jazycích kráčejí se mnou na práh*.⁶⁹ Výrazná je také radost z materiálu usouvztažněného s **motivy Boha, Krista** (*Nic jim nemůže zastřít / že květiny a stromy stále ještě kvetou a uvadají / ... / že Lásky má stále ještě ruce i nohy probodene*⁷⁰ – narážka na Krista jako ztělesněnou trpící Lásku je spojena s radostí z krásy světa navzdory špatnosti v něm), **nekonečnosti dobra a nicotnosti zla** a paradoxního **souladu i rozporu materiálu s věčností** (*Zástupy nebeských vojsk / plní prostory větší než prázdna hvězdokup a galaxií*).⁷¹

V souboru *Osten* nalezneme motivy **samostatné** radosti z hmotných věcí poměrně často (*To je nádherné nadzvedá mi to krajinu srdeční Tah větru a tah hadru přes staré boty ...*).⁷² Méně výrazné je v této souvislosti potěšení z dobroty člověka. Nejčastěji souvisí motivy

---

⁶⁵ Slavík I, s. 287.

⁶⁶ Slavík II, s. 83.

⁶⁷ Slavík II, s. 84.

⁶⁸ Slavík II, s. 155.

⁶⁹ Slavík II, s. 131.

⁷⁰ Slavík II, s. 159.

⁷¹ Slavík II, s. 127.

⁷² Slavík II, s. 184.

radosti z materiálna s motivy radosti z **věčnosti** (*Je tu vůně lip a večer / O tenkou vrstvu jsoucna nad nebytím / Naráží srdce pěstičkou krve*⁷³ – hmotné skutečnosti jsou položeny do souvislosti s jsoucnem, věčností prostřednictvím lidského života, srdce zde funguje jednak jako tělesný orgán, jednak jako symbol duševního života), včetně paradoxnosti vztahu mezi ní a hmotným světem (*Tak tedy šťávy ve mně skupenství ledvin / střev mozku jater a toho všeho pod / ... // Živí a symbiózu nevidanou žije / ... / ke všemu nad k němuž mé zmírání je schod*),⁷⁴ z **naděje**, z **duševní existence** člověka, z všudypřítomnosti **dobra** (*Jak půdu ornou / Rozrývá přesným hrotem // A láskou / Nezničitelnou / Nerozborného jsoucna*)⁷⁵ a z **bytí** jako takového.

Také *Hlohový vítr* obsahuje poměrně výraznou radost z materiálna **samého o sobě** – *Nic víc než že voda tleská dlaněmi / pohltila modré nebe i s oblaky*.⁷⁶ Setkáme se i s přírodními motivy vykreslujícími svět jako dějiště věčných duchovních dějů. Další rozsáhlé skupiny motivů spojených s radostí z materiálna je možné vymezit jako (zprv) oblast radosti z **dobrotы člověka** a z **všudypřítomnosti dobra**, včetně radosti z církve a z mezilidských vztahů (*Krajina skalnatě lesnatě a obilně se popásající / na úpatí věčnosti / se svými háji křížů na venkovských hřbitovech*⁷⁷ – zdrojem radosti se stává krajina zhodnocená navíc svým sepětím s projevy lidské zbožnosti a působení církve) a (zadruhé) oblast radosti z **věčnosti** (*Můj obrys pod borovicí / tváří v tvář časnosti všeho / zůstává součástí příštích / věků a nocí / když jsem odešel* – paradoxní vztah materiálna a věčnosti),⁷⁸ z **duševní existence** a z **Boha** (*Zavírám oči zhasím / letní krajinu*).⁷⁹ Celková hojnost motivů potěšení z hmotných skutečností je tak v této sbírce dána její soustředěností na hmotný svět (viz výše kapitola 2.).

V rámci sbírky *Zařikávání naděje* radost z hmotného světa v části *Studené jaro v začarovaném lese* souzní s potěšením ze **ctnosti** člověka (*jsou zbroceny jiním trávy té krajiny velikonoční / a prázdná v mém srdci je prázdná pro příchod Slitovníka*⁸⁰ – pokorná „prázdnota“ člověka vědomého si vlastní slabosti a tím ponechávajícího prostor pro Boha je přirovnána k trávě svlažené jinovatkou – výraz „zbroceny“ může poukazovat na utrpení spojené s takovými pocity i s obdobím předcházejícím Velikonocům a vzkříšení), s potěšením z bytí a lidského **života** jako takového, z paradoxního vztahu s **věčností** (*les odřikává pašije /*

⁷³ Slavík II, s. 174.

⁷⁴ Slavík II, s. 226.

⁷⁵ Slavík II, s. 192.

⁷⁶ Slavík II, s. 267.

⁷⁷ Slavík II, s. 280.

⁷⁸ Slavík II, s. 295.

⁷⁹ Slavík II, s. 267.

⁸⁰ Viz Slavík II, s. 326.

a potok mu dodává spodní kvil // ... / kdekoli ve věčnosti a v království božím)⁸¹ a kontinuitou plynoucího času. Oddíl *Zámky* obsahuje poměrně častou „prostou“ radost ze smyslových vjemů, v menší míře radost z materiálna v souvislosti se vztahem k Bohu a k druhým lidem (*To ticho je třeba dovršit skutečnou samotou / aby v ní byli / všichni a všechno*)⁸² – ticho a samotu prožívané uprostřed přírody spojuje lyrický subjekt se snahou o ctnost odhlížení od sebe a lásky k druhým), poměrně hojná je pak v analogii s pozemskými skutečnostmi radost z **duševní existence** člověka, všudypřítomnosti **dobra, naděje a věčnosti** (např.: *pak na této pouhé přímce která končí / octneme se dál než nikdy / to jest na věky věků*).⁸³ Oddíly *Texty* a *Osudy* jsou na radost z materiálna skoupější. V *Textech* jsou hmotné skutečnosti pojímány spíš negativně jako obrazy lidské špatnosti. Ojedinele jsou vnímány pozitivně jako samostatné motivy tvořící vzpomínku na minulost nebo paradoxně odpovídající motivům věčnosti (*Ležím naznak a slunce mě přibíjí Č / as plyne pomalu. Jsem tato chvíle a / nic jiného. Jsem bez věku. Trvám rozmělněn do kořenů trav. ...*)⁸⁴ – zde lze hovořit o zhuštění času, věčnosti do jediného okamžiku, subjekt vnímá sám sebe jako součást přírodního trvání, potažmo věčnosti, právě skrze soustředěnost na své bytí v konkrétním zlomku tohoto času). V *Osudech* se objevuje radost z hmotného světa jako z dějiště spočívajícího uprostřed věčnosti, všudypřítomnosti dobra a Boha a ne příliš explicitně pak v souladu s potěšením z určitého řádu a z lidského života jako takového.

Zatímco v *Litanii na slovo člověk* je radost z materiálna jen hodně implicitní – hmotný svět jako prostředí, v němž se uskutečňují explikované příčiny radosti⁸⁵ – v druhé ze *Dvou litaní Arnošta Jenče* – *Litanii na slovo vlast* – je radost z materiálních skutečností dosti výrazná, a to samostatně (příroda, kulturní **obhospodařovaná krajina**) i v souzvuku s radostí z **círky** (liturgický rok), z **věčnosti**, z **kontinuity času** (*labská vltavská / podřipská blanická / minulá příští*),⁸⁶ z **dobrotы lidského života** (*do katedrály zazděná: Ondřejova / panenská a dívčí: Anežčina*).⁸⁷

Suspiria Arnošta Jenče nepředkládají radost z hmotných věcí často, ale přesto jde myslím o významnou součást obsahu této sbírky. Objevuje se implicitní radost z hmotného světa jako místa žití člověka a jeho vztahování se k Bohu, radost z existence světa jakožto Božího **stvoření**, z krásy přírody v souznění s lidským **přijímáním utrpení** a ze **setkávání hmotného s duchovním** (*ale tichou radost / která z každé věci a vteřiny svítí / tím tichým*

⁸¹ Slavík II, s. 327.

⁸² Slavík II, s. 332.

⁸³ Slavík II, s. 336.

⁸⁴ Slavík II, s. 355.

⁸⁵ Viz Slavík I, s. 357–361.

⁸⁶ Slavík I, s. 364.

⁸⁷ Slavík I, s. 365.

*světlem které má v Tobě podíl*⁸⁸ – všudypřítomnost Boha jako stvořitele se projevuje v hmotných věcech jakožto jejich dobrota, „světlo“, působení radosti).

V *Úlomcích dnů a nocí* nalezneme opět v hojnosti celou škálu motivů radosti z materiálu: Potěšení **prostě z hmotných dober** (*Zůstalo po něm / kus starého dobrého venkova / Kus modrého nebe nad Hanou / bosé dni mladosti*),⁸⁹ ze světa jako „Božího chrámu“ a z konkrétního kostela jako místa zvláštní Kristovy přítomnosti. Na rovině tematizace **lidské dobroty** souvisí radost z materiálu se vztahem k druhému člověku – manželce (*Jsem v tobě / žil jsem v tobě / ... / chutnal cítil hmatal*)⁹⁰ – přilnutí k druhému, odevzdání se mu má rovinu jak duševní, tak tělesnou), s lidskou ctností, zejména pokorným přijímáním utrpení, a s lidským vztahem k Bohu, vírou. A na rovině transcendence, **absolutna** se radost z hmotných skutečností projevuje ve vztahu k lidskému životu jako takovému a k duševnímu životu člověka – někdy v souladu, spíše jako jeho metafory (*Mijím s meluzínou S větrem jenž se neztiší / Kdo nás přečte Kdo mě vyslyší?*),⁹¹ jindy v paradoxním souladu i rozporu (*Jsem věncoví cév / starších rok od roku / ... / Jsem láska*)⁹² – stárnutí a smrti podléhající tělo je také místem láskou žijící duše), dále ve – většinou také paradoxním – vztahu k věčnosti a v souvislosti s vědomím řádu (pomíjivost hmotných věcí: *Dřevo praská v ohni a oheň se mění / v dým vydává teplo a teplo vyprchává*),⁹³ nebo naopak přítomnost naděje evokující věčnost a absolutnost dobra: *oheň řeřaví pod popelem / pramínek vody crčí roklinou*).⁹⁴

V souboru *Král Lír a jiné básně* se setkáme s ozvěnou raných, **temně** podbarvených motivů radosti z materiálu – *Vzduch byl plný pokřiku racků / vzlykotu Vltavina jezu*)⁹⁵ (obrazy vyjadřují krásu materiálu a zároveň pocit neuspokojenosti lyrického subjektu) a také se **vzpomínkami** na potěšení z hmotných skutečností v minulosti, které také implicitně vyjadřují radost z všudypřítomnosti dobra. Přítomno je ovšem i **prosté** potěšení z aktuálních smyslových vjemů. Na dalších tematických rovinách je radost z materiálu (celkově ve sbírce ne častá) prezentována v souvislosti s radostí z **lidského života** vůbec (*Pivoňky kvetou rudě Vlasy bíle / ... // V té chvíli léto zrá i opadává / Léto které tak blizoučko je u zim / Prošel jsem*

---

⁸⁸ Slavík I, s. 328.

⁸⁹ Slavík II, s. 418.

⁹⁰ Slavík II, s. 390.

⁹¹ Slavík II, s. 382.

⁹² Slavík II, s. 410.

⁹³ Slavík II, s. 399.

⁹⁴ Slavík II, s. 383.

⁹⁵ Viz Slavík II, s. 423.

cestu byla to ta pravá?),⁹⁶ z mezilidského vztahu, církve a víry, z Panny Marie (a potažmo Božího vztahu k lidem – *Na všech Svatých horách na Vršíčcích u Mariiných pramenů / u Dobrých vod / je Matka Boží / Hlídá tuto zem*).⁹⁷ Dále se objevuje materiálně jako metafora (radosti z) **Boha** (*Svatý Duchu / já tě tuším / někdy i slyším jak lehounký vánek / jak bubny a varhany bouře*)⁹⁸ a v souvislosti s motivy **věčnosti** – v souladu nebo v paradoxním vztahu s nimi (*Kde se octnu v tamto ráno / až beze mě slunce bude vycházet*).⁹⁹

Kapky potu a krve Arnošta Jenče neobsahují – podobně jako dřívější *Suspiria* – motivy radosti z materiálu ve velké míře. Hmotné skutečnosti souzní s **všudypřítomností dobra** (*Leč: slzičky Panny tichý vřes a vstavač*)¹⁰⁰ – jde o metafory zlu vzdorující tiché oddanosti Bohu, pokory), s dobrotou lidské **duševní existence** a s **věčností**, i když jí jsou na druhou stranu protikladem.

Dodatků publikovaných ve Slavíkově souborném díle (Slavík II) se v této analýze konkrétně věnovat nebudu, neboť jde vlastně o průřez celým dílem v průběhu času, a tedy i motivy radosti z materiálu jsou shodné s již výše popsanou škálou (stejně tomu bude i v dalších kapitolách).

Jak je zřejmé, motivy radosti z materiální existence se u Slavíka vyvíjely od poměrně silného soustředění na materiálně doprovázeného dekadentními pocity neuspokojení a tesknosti k přehodnocení hmotných skutečností jakožto skutečností pevně svázaných s věcmi duševními a Božími. Dynamické napětí mezi těmito dvěma póly se nejvýrazněji uskutečňuje již ve *Snímání s kříže* a také tam již dochází svého rozřešení ve prospěch absolutních, duchovních hodnot. Základní **napětí mezi materiálem a „duchovnem“** (tedy duševní existencí, Bohem, věčností) pak prochází celým Slavíkovým dílem, ale jde o vztah paradoxní – tedy rozpor, který však bývá uveden do souladu uznáním nadřazenosti hodnot duchovních.

Počínajíc sbírkou *Deník Arnošta Jenče* bývá zmíněné napětí často slabé nebo prakticky nepovšimnuté, jako by lyrický subjekt dospěl k ještě většímu **smíření** obou oblastí, u motivů samostatného materiálu už často vůbec nezdůrazňuje jejich rozpor s motivy „duchovními“. Zároveň se – myslím právě v souvislosti s tím – projevují motivy nekonečnosti

---

⁹⁶ Slavík II, s. 433.

⁹⁷ Slavík II, s. 443.

⁹⁸ Slavík II, s. 429.

⁹⁹ Slavík II, s. 437. Viz též s. 448.

¹⁰⁰ Slavík I, s. 342.

času a prostoru, hmotného světa jako dějiště duchovna, vznešenosti hmotných skutečností, dobra lidského života a vůbec bytí jako takového.¹⁰¹

Dá se tedy říci, že **pocity radosti se ve Slavíkově díle týkají materiálních skutečností natolik, nakolik je na ně nahlíženo z perspektivy absolutních hodnot, transcendence** – lyrický subjekt tak ve vztahu k materiálním skutečnostem vychází od odmítání soustředěnosti primárně na jejich vlastnosti, na jejich „vlastnění“, tzn. soustředěnosti na sebe samého, a dospívá k orientaci i těchto materiálních motivů primárně na jejich usouvztažení s věčným bytím v dobru, tzn. na jejich **bytí samotné**.

---

¹⁰¹ Zejména pro sbírky *Lux sanctorum* a hlavně *Osten a Hlohový vítr* se mi v souvislosti s motivy materiálna zdá zajímavé srovnání s poezií Bohuslava Reynka, např. se *Setbou samot* (1936). Podobně jako Slavík se zde Rejnek soustředí na krásu prostých věcí a přírodních skutečností a radost z nich mu vyrůstá v radost ze smyslu toho všeho, z naděje projevující se v materiálních věcech a v radost z lidské dobroty (orientace na dobro, lásku k Bohu) – tedy jde v podstatě o radost z bytí a z dobra.

S materiálními motivy souvisí i určitá příbuznost Slavíkovy tvorby např. s *Korouhvemi* (1940) Jana Zahradníčka, nebo „chválami“ F. X. Šaldy (viz soubor *Básně*, 1997) – jde o časté obrazy vzaté z materiálního světa související metaforicky s námětem dané básně, které svůj hlavní význam nesou na duchovní rovině (světecká dobrota, dobrota Boha, resp. Krista, dobro jako takové, jeho monumentalita a absolutnost). Také poezie Václava Renče (zejména *České žalmy* a básně z vězení z 50. let a pozdní básně z pozůstalosti) je se Slavíkovou poezií příbuzná propojováním materiálního a duchovního dobra, ještě více ovšem ztvárněním dobra jako absolutní a komplexní skutečnosti spojené s Bohem.

4. Radost z dobroty člověka

Oblast lidské dobroty představuje ve Slavíkově básnickém světě poměrně pestrou škálu vlastností a jednání člověka, jejichž dobrota pramení částečně z **člověka samotného** (tedy z lidské přirozenosti a snahy) a částečně – svým způsobem především – z **Božího působení** v člověku (v katolické terminologii z Boží milosti).¹⁰² Lyrický subjekt tematizuje dobrotu druhých (často světců) i vlastní. Pokusím se v této kapitole zaměřit právě jen na radost z toho, **jaký člověk je**, resp. jak jedná, zatímco radost z jeho bytí samotného pokládám za vhodnější přiřadit k poslednímu typu radosti (z bytí jako takového), nakolik je oddělení těchto aspektů možné.

V *Tryznách* se radost z člověka a jeho dobroty objevuje zřídka a poměrně slabě. Zpravidla jde o radost ze **vztahu k druhému člověku** v podobě mileneckých sympatií, na jednom místě spolu s obdivem k dívčině čistotě. Setkáme se i s radostí ze **svobody a dynamičnosti lidské duše** (např.: *tvá duše jde po nevzhlednostech těla, / ... / a sličná zajatá zde prchá již / svobodna bez touhy a bez paměti.*¹⁰³ – vznešenost duše je postavena do protikladu, ale ne rozporu, k nedokonalosti těla).

Motivy radosti z lidské dobroty ve sbírce *Snímání s kříže* se myslím dají charakterizovat pomocí dvou přibližných zobecňujících kategorií: **touha po dobru a odhodlanost k němu; umírání sobě samému**. První z nich zahrnuje motivy obecné lidské touhy po dobru (... *křičeli jsme, že všechna špína světa nemůže zakalit žízeň, čím dál víc ryzí*),¹⁰⁴ touhy po čistotě a věčnosti a po lásce, dále motiv vztahu k druhému člověku a vděčnosti za jeho dobré dílo a motivy odvahy, odhodlanosti k dobrému i přímo hrdinství (*nepokořený padnul nenalomený kles / ještě jsou muži nesmlouvaví vzpřímení jako pruty*)¹⁰⁵ nebo naopak zastřený motiv odvahy a víry (v Krista a jeho vzkříšení) v jednání Josefa z Arimatie.¹⁰⁶ Druhý aspekt radosti z lidské dobroty se realizuje v motivech přijímání utrpení (*Neboť jestli se nezřekneš vší naděje, není ti třeba psát. Toto jest, jako bys šel padnout*

---

¹⁰² Srov. katolickou nauku o ctnostech: *Lidské ctnosti, nabyté výchovou, prostřednictvím vědomých úkonů a vytrvalostí v úsilí znovu a znovu obnovovaném, jsou Boží milostí očišťovány a povznášeny. S Boží pomocí utvrzují charakter a usnadňují konání dobra. (...) Lidské ctnosti jsou zakořeněny v božských ctnostech [víra, naděje, láska], které uzpůsobují lidské mohutnosti pro účast na božském životě. (...) Původem, důvodem i předmětem božských ctností je trojjediný Bůh. (...) Bůh je vlévá do duše věřících (...). Katechismus katolické církve. Praha: Zvon, 1995, čl. 1810, 1812–1813 (s. 456, 457).*

¹⁰³ Slavík I, s. 18.

¹⁰⁴ Slavík I, s. 57.

¹⁰⁵ Slavík I, s. 86.

¹⁰⁶ Viz Slavík I, s. 93–94: *Už přestaň Magdaléno ustup Nikodéme / ... / pod hlavu trochu routy dejte heřmáněk na ty rány hrstku rmene / já Josef z Arimatie ho nyní pochovám / ... / prach zemi patří čas konce nastal a nemá býti zpytován / přejte to místo spánku Ježíšovi / u paty vod tam v stínu stromů Kristus dobře bude uschován.*

v souboji za čest dámy, která se ti směje. A jestli není dosti na tom, že tvé srdce bude zasaženo a že padneš obličejem do trávy, všechno bylo nadarmo¹⁰⁷ – ctnost, láska se chápe jako hodnota dostačující člověku sama o sobě), někdy i společně s radostí z čistoty a odhodlanosti k dobru, přijímání skutečnosti smrti (*rukám složeným v kříž už ani štětec nezůstane / ... / Tvá cesta je strmá ale spravedlivá Pane*¹⁰⁸ (před setkáním s Bohem – absolutním dobrem, se potřebuje člověk vzdát všeho ostatního), umírání sama sobě v duchovním smyslu, pokory, tichosti a čistoty. V sepětí s posledně jmenovanými motivy se uplatňuje také motiv mariánský – Panna Maria jako ztělesnění ženské pokory a čistoty. V rámci již citovaných úryvků nalezneme také kristovské motivy – někdy skryté – zajímavé tím, jak v sobě spojují oblast lidské a Boží dobroty: *já z prolité krve znovuzrozený já uštknutý já zpívám* – tento závěr jedné z básní znamená na přirozené lidské rovině vědomí nalezení štěstí skrze překonané utrpení, přijetí této cesty a zároveň na rovině teologické znamená víru v záchranu člověka Kristovou smrtí na kříži a křtem.¹⁰⁹

Struktura motivů radosti z lidské dobroty v souboru *Hořký javorový list* je v podstatě stejná jako ve sbírce předchozí: Z jednoho úhlu se ztvárňuje touha po dobru a odhodlanost k dobrému jednání, vztah k Bohu (*Přicházím a odcházím, několik bludných cest, ó Pane / – můj život!*¹¹⁰ – orientace subjektu na dobro se projevuje v obrácení se na Boha, odevzdání slabosti svého života jemu) a k Panně Marii i k životní partnerce (*Až mládí přejde mládí milované / bez květů bez růží chceš milovat mě také tak?*¹¹¹ – mezilidskou lásku vnímá lyrický subjekt jako něco, co má být nezávislé na přízni okolností). Z druhé strany stojí motivy přijímání utrpení a umírání sobě (*Po léta nosím tolik smrtí v sobě a ještě jsem si vymýšlel růže. / Je třeba dívat se otevřenýma očima. / To je život.*),¹¹² pokory, lásky a trpělivosti (*Máš mě tak, jak jsi chtěl, abych byl. Ještě do této chvíle jsem držel pozdviženou zbraň, ale teď jsem cíl pro každou ránu.*¹¹³ – vztahování vlastního života k Bohu opět mluvčímu umožňuje pokorný postoj k životnímu utrpení).

---

¹⁰⁷ Slavík I, s. 39.

¹⁰⁸ Slavík I, s. 88.

¹⁰⁹ Tj. „znovuzrození z prolité krve“. Výraz *uštknutý* zřejmě odkazuje na biblickou epizodu z putování Izraelců pouští: *Mojžíš tedy udělal bronzového hada a připevnil ho na žerd'. Jestliže někoho uštkl had a on pohlédl na hada bronzového, zůstal naživu.* (Nm 21,9) a na Kristovo přirovnání vlastní smrti na kříži k tomuto příběhu: *Jako Mojžíš vyvýšil hada na poušti, tak musí být vyvýšen Syn člověka, aby každý, kdo v něho věří, měl život věčný.* (Jan 3,14–15).

¹¹⁰ Slavík I, s. 146.

¹¹¹ Slavík I, s. 132.

¹¹² Slavík I, s. 143.

¹¹³ Slavík I, s. 150.

Stín třtiny obsahuje hlavně motivy lidských **ctností** čerpajících jak z charakteru člověka, tak z Božího působení v něm: Jedná se opět na jedné straně o odhodlanost k dobrému (*Povstaň a střež se / Mé srdce!*),¹¹⁴ jistou citlivost k pravdě a dobru a o víru, vědomí, co je a není pravdivé, správné, spravedlivé (*Židle hněvivě dupou / Věšáky plují ve vzduchu jako ryby / Lampa se houpe / Zvon / Zimník hrozivě napřáhl / Prázdnou ruku // Je to malý poslední soud / Jaká hrůza že ho nikdo nevidí / ... // Ale až kameny budou křičet*¹¹⁵ – expresivní zobrazení konečné spravedlnosti odrážející se, byť reálně neviditelně, v každém okamžiku je završeno očekáváním svědectví neživého světa o lidských skutcích) – tedy vnitřní **orientace člověka na dobro**. A na druhé straně stojí opět přijímání utrpení spolu s přímostí (*Získat lehko / A vyhnout se tíži / Je zatemňování smyslu*),¹¹⁶ tichostí, pokorou a lítostí či s tvorbou kvalitního umění; vítězství nad sebou, láska – tedy **aktivní přemáhání zla a konání dobra**. Na rovině zřetelně **nadpřirozené** se projevuje radost z církve a vztahu k Bohu, z významu mše svaté (*V tomto domě / Se slouží každé ráno mše svatá // A to jsou některé z těch přehlédnutelných věcí / Pro které v tomto šíleném světě / Proti vši pravděpodobnosti / Život dosud trvá*¹¹⁷ – radost se potažmo týká přítomnosti nadpřirozeného v přirozeném, díky níž může přirozené žít). Naopak sféru čistě **přirozenou** reprezentuje potěšení ze vztahu k druhému člověku (mileneckého, spojeného s potěšením ze smyslových vjemů – *Chci sklouznout jako ryba do vody / Na měkkou trávu tvého těla*¹¹⁸ – tělesné pocity spojené s niterným duševním životem člověka, byť v jeho vztahu k druhému, se vyjadřují pomocí metafor z života přírody) a z opravdovosti a nevinnosti dětství.

Podobný je charakter radosti z lidské dobroty také ve sbírce *Ke komu?*. Tematizuje se přirozená dobrota, čistota a prostota dětství: *a jejich oči / misek ticha / uprostřed rachotu*.¹¹⁹ Nejčastěji pak dobré vlastnosti a činy člověka podporované Boží dobrotou: víra ve smyslu jistoty pravdivostí vlastních postojů, vztah k Bohu (*Ale nechci abych se musel stydět / vyslovit / i když potichu a jen před Tebou / Mám rád a Miluji*),¹²⁰ také zprostředkovaný Pannou Marií, důstojnost a svoboda lidské duševní existence, radost z Boha a z dobra plodící odvahu a lásku (*co zpívá ta odvaha tvora nepatrného / smrtelné ticho rozdirající? // (...) / Budu mluvit jen o Tvé laskavosti*)¹²¹ a touha po dobru, spravedlnosti i dobrota poezie (tedy lidského umění) v souznění s implicitními motivy dobra jako takového (*Jen čísům měřidlům a skalpelům /*

¹¹⁴ Slavík II, s. 20.

¹¹⁵ Slavík II, s. 57.

¹¹⁶ Slavík II, s. 21.

¹¹⁷ Viz Slavík II, s. 46.

¹¹⁸ Slavík II, s. 65.

¹¹⁹ Slavík I, s. 164.

¹²⁰ Slavík I, s. 158.

¹²¹ Viz Slavík I, s. 193–194.

vždy uzavřen byl její dům / protože milovala¹²² – hodnota básnického umění je dána právě jeho zaměřením na dobro) – to vše jako **vnitřní** rovina lidské dobroty. Rovinu **vnější** (aktivní) představuje přijímání utrpení, více či méně explicitně znamenající spojení s Kristem (*Slyšíš – sladká bolesti? / Kříž nésti*),¹²³ lidská pokora a prostota (*jak nejmenší / chudobka / je nevěsta duše // Přiletí vítr a nezlomí ji*¹²⁴ – duše přijímající Boha projevujícího se tiše a jemně je tímto nesmírně silná), láska a věrnost k druhému člověku. Oblast plně nadpřirozenou vnášejí v souvislosti s radostí z dobroty člověka motivy eucharistie a dalších svátostí – tedy obecněji motivy církve.

V zásadě stejnou motivickou strukturu jako předcházející sbírky zachovává v oblasti radosti z lidské dobroty také *Deník Arnošta Jenče* i jeho pokračování *Já A. J.* Oblast samotné lidské **přirozenosti** představuje motiv orientace člověka na nekonečno a hojně motivy dětství s jeho prostotou a roztomilostí, čistotou, citlivostí a touhou po dobru (*Rozhodně tam by stačilo vyjít na záhrobeň / A zavolat pí pí / Rozhodně tam by stačilo cokoli k úplnému štěstí / Protože tam bude Bůh*¹²⁵ – nenáročná dětská představa o štěstí se předkládá jako ideál prostoty zaměřené na Boha) i zvláštním spojením s Kristem. Láskyplný vztah k Bohu (*Hodinku skončení pozemské pouti / Není to rozloučení ale shledání*)¹²⁶ i obecně k člověku (oslovovanému v osobě čtenáře – *Jsi krev mé krve můj bližní / Všechno a nic znáš jako já*),¹²⁷ obecná orientace na dobro, lásku a citlivost k nim, víra jako znalost, vědomí pravdy (*Můj Strážný Anděl byl stále se mnou / Vždy / Neopustil mě ani na chvíli / Vím to*¹²⁸ – toto přesvědčení je v básni založeno hlavně na osobních zkušenostech lyrického subjektu), vědomí, že vše je tajemné, a to i člověk sám sobě – tedy jistá moudrost a pokora, to jsou motivy **vnitřní** (z hlediska viditelných činů „pasivní“) dobroty člověka. Motiv lásky vůbec v podobě přijímání utrpení se dá postavit na pomezí této „pasivní“ a „aktivní“ oblasti. Druhá stránka lidských ctností [toto slovní spojení zde neužívám v teologickém významu, viz pozn. 102, a zahrnuji jím tedy všechny ctnosti, i ty v teologii označované jako božské], **aktivní** dobré skutky, je tematizována v motivech věrnosti zaměřené na duchovní hodnoty a „dobrého života“ v obecném smyslu, který vede ke „sladké smrti“ a věčnosti, v motivech odhodlanosti a odevzdanosti do služeb dobra navzdory vlastní slabosti (*Byl jsem pasován na rytíře // V té chvíli kdy mi byla vyražena zbraň / Kdy jsem držel zlomené dřevce / Vím to // Nechci už jiné*

¹²² Slavík I, s. 173.

¹²³ Slavík I, s. 163.

¹²⁴ Slavík I, s. 162.

¹²⁵ Viz Slavík I, s. 214 (*Deník Arnošta Jenče*).

¹²⁶ Slavík I, s. 258 (*Deník Arnošta Jenče*).

¹²⁷ Viz Slavík I, s. 205 (*Deník Arnošta Jenče*).

¹²⁸ Slavík I, s. 263 (*Deník Arnošta Jenče*).

*kopí / Zde je mé srdce*¹²⁹ – zřejmost vlastní slabosti umožňuje být „rytířem“ Kristova kříže, darovat celé své srdce), v motivech věrnosti Bohu, prostoty a radostnosti, pokory, tichosti a odvahy, přijímání utrpení a smrti (*Trpké ale ne nesnesitelné / možná – ale to šeptám – / sladké*¹³⁰ – utrpení je skutečné, ale vědomí pravdivosti ho činí až blahem), lítosti nad vlastními chybami a možnosti nápravy (*A tak jsem v té chvíli viděl / Že všechno záleží na tom / ... / Jestli vyměním vodu / Květinám jež jsem nechal zvadnout*¹³¹ – projevuje se radost z hlubokého významu snahy člověka o spravedlnost ve všech jeho skutcích), v motivech přítomnosti světců mezi současníky a v častých motivech vztahu k druhému člověku, vyjadřujících velkorysou lásku tíhnoucí k univerzalitě, ale i velmi osobní specifický vztah – např.: *Olívie / Slibuji ti / Budu se za tebe modlit Vždy večer I moje děti / Potřebuješ to? Je to tak? / Po všechny dni až do smrti*¹³² (rozměr univerzality je obsažen v motivu modlitby předpokládajícího shodné potřeby všech zemřelých v perspektivě věčnosti, kterým se jedná o přijetí k Bohu). Radost z důstojnosti člověka díky Kristu – Bohu, který se stal člověkem – a ze skutečností spojených s existencí církve, tedy z přimluvy svatých, z života (a konkrétně manželství) posilovaného svátostmi a zejména ze křtu (*Však přijal jsem znamení / Které není možno obejít / A není možno zapřít*¹³³ – křest jako nesmazatelná stopa přináležitosti k Bohu) i ze vztahu k vlastnímu andělu strážnému jsou momenty spojené s **nadpřirozeným** životem člověka.

Ve sbírce *Lux sanctorum* se kromě ne častých motivů přirozené lidské dobroty setkáme s rozsáhlou oblastí motivů **svatosti** – tj. komplexní dobroty člověka úzce spojeného s Bohem. Čistě přirozenou rovinu tvoří menší část motivů dětství (a ojedinělý moment civilního obdivu k dobré umělecké tvorbě)¹³⁴ – např. verše *To nejsou ústa která lžou / a jako družička přistrojená / z těch očí je dušička vykloněná / na svět se dívá / klečí tam na kolenou / otevřená a přívětivá*¹³⁵ s využitím deminutiva *dušička* a jeho materializace blížící se dětské představivosti sugestivně opisují přirozenou, prostou dobrotu duše malého dítěte. V oblasti lidské svatosti se odráží silná propojenost, **komplexnost vnitřní a vnější podoby lidské dobroty i jejích přirozených a nadpřirozených zdrojů**. Pasivní stránka, která by se dala shrnout pod ctnost **pokory**, se jeví jako nedílná součást a pramen aktivního ctnostného jednání zjednodušeně označitelného jako **odvaha**. Jakýmsi průsečíkem těchto dvou rovin bývají motivy lásky. Dokonalá míra lidské dobroty – tedy svatost – znamená nejužší spojení

¹²⁹ Slavík I, s. 269 (Deník Arnošta Jenče).

¹³⁰ Slavík I, s. 276 (Já A. J.).

¹³¹ Viz Slavík I, s. 211 (Deník Arnošta Jenče).

¹³² Slavík I, s. 241 (Deník Arnošta Jenče).

¹³³ Viz Slavík I, s. 269.

¹³⁴ Viz Slavík II, s. 150.

¹³⁵ Slavík II, s. 148.

s Bohem, připodobnění Kristu, proto rozlišování přirozených (vlastní snaha) a nadpřirozených zdrojů této dobroty nemá příliš smysl.

Oblast vnitřní dobroty člověka tvoří takové motivy jako je kromě samotné pokory nenápadnost, tichost a samota, skrytost, přísnost sama k sobě, poslušnost Bohu, důstojnost i při opovržení od okolního světa, morální čistota, lítost nad vlastními hříchy a tyto vlastnosti jsou často spojené s duchovní plodností, mocí (*Mlčte bratři pevněji nežli skály / než balvany jež nehybnou věčnost stály / Svou lži nevěra prázdnotu překřičuje / Láska se v tichu k oběti připravuje*¹³⁶ – skutečná dobrota, láska je nenápadná, trpělivá a skrytá, ale ve skutečnosti pevnější a spolehlivější než ty nejtrvanlivější hmotné skutečnosti i lidské zlo; poukazuje se zde implicitně na křesťanské následování Krista a jeho životodárné oběti). Další ctnosti spojené s vnitřní dobrotou člověka lze shrnout pod pojmy oddanost dobru a vyrovnané očekávání smrti a věčnosti, touha po životě s Bohem v nebi, orientace na nekonečno (*Blahoslavený Zdíku ty jsi jak holubice která vzlétla / ke všemu co je z neviditelného světla // ... // Přes ustavičný křik knížat tohoto světa / jsi jediná nezničitelná anděly zpívaná věta*¹³⁷ – zde klade básník do protikladu pýchu padlých andělů, potažmo sebestředných lidí a pokoru, službu dobru přinášející nadšení a vnitřní krásu vyzařovanou i navenek); a také pokorné přijímání utrpení včetně vlastní smrti i určitá duchovní smrt sama sobě jsou významnými momenty vnitřní svatosti člověka a radosti z ní – např. verše o ctihodné Mladě *Tys věděla že totéž milosrdenství jež / lásce muže a ženy svíci / života nad kolébkou rozsvítí / se stejnou láskou vyžaduje též / na řeholnici / dobrovolně zemřítí*¹³⁸ vyjadřují vlastně radost nad schopností člověka svobodně se připodobnit Bohu (Kristu) cestou obětavé lásky, sebedarování se (druhému člověku a Bohu), radostnost je myslím podpořena i veršovými přesahy a vložením celého textu básně do úst samotnému Bohu. Ještě jednou oblastí vnitřních ctností je samotný vztah k Bohu a k člověku, láska. Tematizuje se láskyplný vztah k lidem obecně¹³⁹ i v menší míře osobní vztahy ke konkrétním lidem (*chraň také malou Ivanku / ... / Oroduj za ni / Ivane / s Marií Pannou!*),¹⁴⁰ přičemž v obou případech jsou tyto vztahy řízeny stejnými intencemi (úsilí o dobro druhých, kterým subjekt rozumí především věčné přátelství s Bohem). Radost z lásky k Bohu, která je opětováním jeho lásky k člověku, úzce souvisí s motivy lásky jako takové, obsahujícími často náznaky motivů kristovských: *Neláska mlčí a d'ábelství je němé / My však jsme milováni a milujeme*¹⁴¹ – *Nikým neslyšená / a přece každý*

---

¹³⁶ Slavík II, s. 108.

¹³⁷ Slavík II, s. 132.

¹³⁸ Slavík II, s. 103.

¹³⁹ Viz např. Slavík II, s. 165.

¹⁴⁰ Slavík II, s. 85.

¹⁴¹ Slavík II, s. 108.

*den / sama sebe rozdávajíc do posledního / dechu / Ano už se úplně rozdala a / přece jí neubýlo // ... // Láska / Marie Eleka / Láska.*¹⁴²

Je příznačné, že poměrně častým motivem ve Světle svatých je zdánlivě paradoxní soulad hluboké pokory a velikosti vnějších činů některých postav nebo i jejich vnější bezbrannosti a zároveň síly získané vydaností Bohu – *Ó svatý Ivane / ďábly jsi vyhnal půdu připravil / pro setbu svatosti a slávy / a co sis vzal / ty který nejsi ani svatořečený / ztracený mezi hadinci a vrbovkami ...;*¹⁴³ *pod pláští tisknou / dýky po třikrát povstávají a / po třikrát Bůh a Václav bezbranný / je do jejich křesel sráží.*¹⁴⁴ Dalšími motivy vnějších projevů lidské ctnosti, svatosti jsou odvaha, která může být např. i odvahou žít náročný nepohodlný život (*Císařského chotě odmítla a s / Chudobou se zasnoubila / Mohla se oblékat v šarlatu Ona / však volila zůstat bílá*),¹⁴⁵ duchovní plodnost navzdory vnějšímu neúspěchu, pronásledování (*Ted' odcházíme jak štvanci a žebráci leč / odcházíme abychom kvetli / My jsme tou setbou k národům hořčičným / zrnem a my jsme těmi / na horu postavenými světly*¹⁴⁶ – zde se projevuje radost z naplňování biblických charakteristik věřícího, víru a lásku šířícího člověka, a to i za zmíněného zdánlivého neúspěchu), nekompromisnost vůči zlu (*Ó veliký opate který hněteš zlo / ve svých rukou a vytváříš z tmy / nenávisti a nevědomosti oslepující světlo*)¹⁴⁷ – která umožňuje skrze velkou blízkost Bohu jeho přemožení a nejplnější využití k dobrému, spravedlnost, skromnost a věrnost, pracovitost a spolupráce s Bohem, služba dobru, evangeliu (např.: *Jeho ruce jsou svaté / Kamkoli sáhne koše víry / jsou vrchovaté / pšenici / kamkoli přijde chleby / lásky jsou schystané / a vonící* – díky jeho vnitřní svatosti, vztahu k Bohu, činí Bůh námahu, službu sv. Vojtěcha vrchovatě plodnou).¹⁴⁸

Na poměrně časté motivy **církve** v této sbírce se lze dívat jako na jistý komplex projevů láskyplných vztahů mezi lidmi a mezi Bohem a člověkem, vše v rámci zaměřenosti na věčnost a duchovní, náboženské hodnoty. Setkáme se v zásadě se dvěma druhy těchto motivů radosti – s radostí z tzv. církve vítězné, tj. z přebývání již zemřelých světců s Bohem a z jejich pomoci, přímluvy pro lidi na zemi,¹⁴⁹ a s radostí z duchovních dober sdílených členy tzv. církve bojující (pozemské) a ze samotného jejich sdílení (*Proto říkám-li mu bratře / je to v Duchu / a naše bratrství / je štípeno na kříž // Je to jediné bratrství jež nepomíjí, říká sv.*

---

¹⁴² Slavík II, s. 146–147.

¹⁴³ Slavík II, s. 84.

¹⁴⁴ Slavík II, s. 93.

¹⁴⁵ Slavík II, s. 123.

¹⁴⁶ Slavík II, s. 81.

¹⁴⁷ Viz Slavík II, s. 110.

¹⁴⁸ Slavík II, s. 105.

¹⁴⁹ Viz např. Slavík II, s. 95, 167.

Radim, rodný bratr sv. Vojtěcha).¹⁵⁰ V zásadě jde tedy o specifickou podobu výše popsaných motivů lásky.

V souboru *Osten* výrazně převládají motivy **vnitřní** dobroty člověka, resp. reflexivní pohled soustředěný na vnitřní život člověka, na jádro lidských ctností. Aktivnější a pasivnější projevy lidské dobroty tak opět jakoby splývají. Jako podstatná skupina těchto motivů se jeví obecná orientovanost člověka na pravdu, bytí, lásku... *A mluvím vždy stejně: // Je přemožena smrt / Umíraje žiju / Na smrt poraněn krvácím lásku*¹⁵¹ – tato **zaměřenost na dobro** se stává příčinou radosti právě pro svou paradoxní všudypřítomnost v lidském životě plném zla a utrpení¹⁵² a může jí být i ve své negativní podobě jako schopnost smutku, lítosti, pocitu prázdnoty: (...) *Od pólu k pólu od kosmu / Ke kosmu dveře jsou otevřené. Průvan sem vchází / Živou i mrtvou vodu žene. Z bezmezi lítost duje. / Vyprahlé srdce siré je kající prázdno je / Širé.* (...).¹⁵³ Další aspekt lidské dobroty tvoří motivy pokory, vědomí vlastní hříšnosti (... *nesmírně bohat ... také ... láskou kterou jsem promrhal také tou kterou jsem zadržel za to budu souzen a nevydal a čistotou kterou jsem zašpinil ...*)¹⁵⁴ a motivy přijímání utrpení, umírání sobě, které v sobě spojují značnou tíseň až ponurost v atmosféře expresivní materiálnosti a otevřenost lyrického subjektu lásce, jeho vědomí vlastní důstojnosti a snahu o vnitřní čistotu: *Srdce / Suchý scvrklý jablečný plod / ... / A ty tedy ještě chceš / Jeho krev / ... / Rozřízni tykev / Rozlouskni pecku / Zlom osinu / Ať tedy teče*¹⁵⁵ – *Slyším tu hudbu / Nádhernou hudbu k nevyslovení / Vloček jež hrají o mě betla // A vím že o vše budu obehrán / O všechno oč tak stojíte // Mrtev však / nebudu.*¹⁵⁶ Láska, pokora, schopnost nechat se „o vše obehrát“ představují ve všech těchto úryvcích cestu k věčnému (tj. čistému) životu. Jako poslední skupinu motivů radosti z lidské dobroty můžeme v *Ostnu* vymezit vztah k Bohu, který také souzní s opouštěním vlastního ega (*Duše se ve mně pozvedá / V ničem a o nic neopřená / S pohledy po bříšcích ptáků / ... / Jen s tebou / Bez touhy po čemkoli / Bez žádosti lidské a / Bez výčitek*),¹⁵⁷ a k druhému člověku, který se uskutečňuje ve vzájemné blízkosti a věrnosti manželů nebo ve fascinující realitě společenství církve (*Se mnou i s tebou to... / ... / Nic víc než připraven / Křičet: Adsum // ... / My dva / Jak starý nevrlý / Bílý tuleň / na skále*

¹⁵⁰ Slavík II, s. 106.

¹⁵¹ Slavík II, s. 242.

¹⁵² Viz též Slavík II, s. 246: *Já člověk / Přestál jsem co nelze vydržet / Unesl co nelze snést / Napáchal co si nelze představit / Ale věřil ale doufal / Neuhazitelně.*

¹⁵³ Slavík II, s. 197.

¹⁵⁴ Slavík II, s. 185.

¹⁵⁵ Slavík II, s. 177.

¹⁵⁶ Slavík II, s. 211.

¹⁵⁷ Slavík II, s. 214.

na balvanu / Dorážející příliv / skučící odliv vzteklé / vlny vichřice / Bušící rameno zkázy / Ji nepřemohou).¹⁵⁸ Ve všech případech jde tedy opět o lásku k druhému v rámci a při vědomí univerzálních, absolutních principů dobra a jejich přítomnosti v bědném pozemském životě díky vztahu s Bohem.

Soubor *Hlohový vítr* je z hlediska motivů lidských ctností poměrně stručný, což je dáno jeho pozorností k samotným skutečnostem pozemského světa, věčnosti a situaci člověka v nich. Radost z lidské dobroty by se dala přibližně rozdělit na motivy obecné **orientace člověka na nekonečno** a motivy konkrétnějších vztahů a jednání v životě lyrického subjektu nebo postav. V prvním případě jde o nekonečnou touhu lidského srdce, touhu po štěstí projevující se třeba v podobě partnerské zamilovanosti, také o reflexi propojení vlastní duševní existence s celým vesmírem a věčností a o motivy lidského tvoření v souladu s Božím působením, motivy církve. Např. verše: *Tvrze jak náhrobníky minulosti uprostřed smrčín / Kostelíky na návrších / přese vše svorníky minula s budoucností / ty znají / vědí o životě skutečném / o vodě živé*¹⁵⁹ poukazují na v čase neměnné hodnoty věčného – tedy skutečného – života, na jejichž prostředkování se podstatně podílí člověk, zejména v církvi (sousloví voda živá zřejmě odkazuje na obřad křtu, kromě toho nese obecnější význam jako něco, co přináší obnovení zdravého, přirozeného života). **Konkrétní dobré jednání** člověka představují motivy víry a zbožnosti, obětavosti a pracovitosti, trpělivého přijímání utrpení a láskyplných vztahů ke konkrétním lidem. Vždy jsou nějakým způsobem spojeny s univerzálními hodnotami (skutečnostmi), věčností, vzkříšením apod., ať už jako jejich důsledek nebo příčina nebo obojí. *Naše požehnání / jsou ti kdo přijali znamení hanby a ponížení // Konáme křížovou cestu / ... // Žádné zastavení nemůže být vynecháno // Teprve pak je Vzkříšení*¹⁶⁰ – lyrický subjekt v této básni hledá smysl aktuální tíživé situace věřících ve své zemi a spatřuje ho v pokorném nesení ponížení ze strany trpících jednotlivců, které je sjednocuje s Kristem na jeho křížové cestě končící vzkříšením – a ono zdůrazněné Vzkříšení, konečné Boží vítězství, je také podnětem, který dává těmto lidem sílu, tedy se zde dá hovořit opět i o dobrotě člověka spočívající ve **vztahu k Bohu**.

Také ve sbírce *Zařikávání naděje* se motivy radosti z lidské dobroty dají v zásadě a zjednodušeně rozdělit na bytostné vnitřní zaměření člověka na dobro, lásku, vztah k Bohu a na konkrétní dobré jednání člověka, zejména přijímání životních těžkostí. První skupina

¹⁵⁸ Slavík II, s. 244. *Adsum* – lat., možno přeložit „jsem k dispozici“ – v katolické liturgii vyjádření kandidátů kněžství před kněžským svěcením; *Ji nepřemohou* – odkaz na Kristův výrok o trvalosti církve: „(...) a brány pekla ji nepřemohou.“ (Mt 16,18).

¹⁵⁹ Slavík II, s. 280.

¹⁶⁰ Slavík II, s. 300–301.

zahrnuje zejména motivy vztahu k Bohu, určitého stesku po věčnosti, touhy po „pravé vlasti“, **spojení člověka s nekonečným dobrem** jako potenciálu „strmé lásky“ (*Jaká je to hudba ne pro mě? / Jaká je to krása ne pro mě? / Jaká je to láska ne pro mě? // ... Jaká příkrá hudba je to pro mě? / Jaká srázná krása je to pro mě? / Jaká strmá láska je to pro mě?*)¹⁶¹ – postrádání jistých duševních dober subjekt přehodnocuje jakožto výzvu k přijetí tohoto postrádání a jeho přetvoření v dobra větší; přívlastky vyjadřující vertikalitu opisují podobu tohoto procesu vzpínání se k Bohu – nejvyššímu dobru)¹⁶² a také motivy víry jako pevného vědomí toho, co je dobré a potřebné (a to i navzdory zdání okolního světa) a naopak rozhodného odmítání nedobrého a schopnosti jistého návratu k sobě – sebereflexe vyplývající z orientace člověka na prosté dobro a bytí (*Svět je pln dění pln přehlušujícího dění / ... / Pomalu a pracně rozhrnuje to neproniknutelné houští v němž málem ztratil sama sebe*).¹⁶³ Přijímání utrpení, odevzdanost Bohu, **tichost** a oprostěnost od vlastnických zájmů vlastního života – tyto motivy konkrétního ctnostného jednání vždy vyplývají z celkové orientace k nekonečnému dobru popsané výše (*Nachvíli nebudu / a budu navěky // A nic mi neschází / protože všechno může mi být vzato*)¹⁶⁴ – vzhledem k okamžiku smrti a k zasazenosti lidského života do věčnosti se ukazuje vše, co může člověk v pozemském životě „mít“, jako nepotřebné). Specifickou poměrně obsáhlou motivickou oblast tvoří v Zařikávání naděje **mezilidské vztahy**, můžeme ji ovšem v podstatě ztotožnit s předchozími motivy dobrého jednání. Rozměr nekonečna je zde vždy přítomen, ať už v podobě odpuštění, důležitosti a moci mezilidské lásky, potenciálu jejího růstu jako přípravy na smrt, intenzity milostného okamžiku prožívaného s představou nekonečnosti, či ztišení se a vytržení z času (*To ticho je třeba dovršit skutečnou samotou / aby v ní byli / všichni a všechno*)¹⁶⁵ – k nadhledu nad vlastním životem patří láskyplný vztah k prostředí, do nějž je zasazen).

Litanie na slovo člověk je sestavena ze tří skupin motivů vyjadřujících lidské utrpení a jeho přijímání, a poslední pasáž oslavuje **vítězství a vytrvalost dobra v člověku**, které je nakonec ztotožněno s božskými ctnostmi vírou, nadějí a láskou vytvářejícími spojení člověka s Bohem. Lidská dobrota se popisuje se vzestupným principem: první sloka představuje ponejvíce pasivní přijímání utrpení nevyhnutelného (resp. jde o nejobecnější zkušenosti svízelnosti lidského života – např.: *žít co je k nežítí / být v neodbytném / sdílet nesdílne*),¹⁶⁶ druhá sloka popisuje aktivní konání (nebo prožívání) dobra za nepříznivých podmínek (*doufat*

¹⁶¹ Slavík II, s. 343 – báseň *Vyzvání*.

¹⁶² Jde, domnívám se, o proces analogický s přehodnocením pojetí hmotných skutečností popisovaným ve 3. kapitole této práce.

¹⁶³ Slavík II, s. 325.

¹⁶⁴ Slavík II, s. 339.

¹⁶⁵ Slavík II, s. 332.

¹⁶⁶ Slavík I, s. 357.

v *zoufalém / milovat v nemilosrdném*),¹⁶⁷ třetí sloka pak vyjadřuje trpění agrese aktivně zacílené na jedince a obsahuje i výrazné motivy kristovské (*bit / ubit / zabit / pohřbíván / neželen neoplakáván / předváděn odváděn zaváděn sváděn*)¹⁶⁸ – tedy radost ze zachování ctnosti člověka za takovýchto podmínek je implicitně podpořena a spoluvytvářena radostí z Krista, který právě své ponižující umučení nesl pokorně a tím nad ním zvítězil. V závěrečném oddílu je člověk představen jako ten, kdo díky své bytostné dobrotě a nesmrtelnosti duše i přes všechno ono utrpení a nepřátelské útoky nad nimi paradoxně vítězí: *hladov nasycující / křehký a nerozbitný / smrtelný a nehynoucí / ... / milující / lidský // ... / věčnost / život tváří v tvář // BŮH*.¹⁶⁹

Litanie na slovo vlast kombinuje různé motivy opěvující českou zemi, mimo jiné i motivy založené na dobrotě člověka tuto zemi obývajícího. Jedná se o působení církve (liturgie, tradice, svátosti) – *nocí letnicových květných nedělí / velkopáteční božítělová štědrovečerní*,¹⁷⁰ tematizuje se zbožnost a odvaha (*zástupová s holýma rukama proti tankům / ... / s večerním tichem modlitbovým*)¹⁷¹ a poměrně samostatně a výrazně také mezilidské vztahy (*slůvek mateřských dětských blábolů / ... / milování nenávidění / důvěřování zrazování*).¹⁷² V závěru skladby kumulované motivy konkrétních českých světců, často spojené s motivy přijímání utrpení a vztahu k Bohu, se dají vnímat jako určitá syntéza předchozích motivů církve a konkrétních lidských ctností, resp. syntéza **vztahu k vlasti** a **vztahu k Bohu**, duchovním skutečností (*faráře Štemberky nesmazatelného / ... / zbrojná i zbožná: Václavova / vyháněná a zpět přinášená: Vojtěchova*).¹⁷³ Všechny uvedené úryvky svědčí o tom, že motivy lidské dobroty v této sbírce nenesou primární význam samy o sobě, ale jako prostředky vyjadřující hlavní námět skladby – charakter vlasti samotné a její spočívání v *nekonečnosti, v ruce Boží*,¹⁷⁴ což je dáno již gramatickou podobou obsahu veršů – všechny jsou přívlastky titulního substantiva *vlast* – a také např. prostým sousedstvím charakteristik dobrého a zlého lidského smýšlení. To znamená, že v ruce Boží jakožto součást této vlasti spočívá všechno dobré i špatné; nicméně lidská dobrota hraje v oné propojenosti s Bohem, nekonečným bytím důležitou roli.

---

¹⁶⁷ Slavík I, s. 358.

¹⁶⁸ Slavík I, s. 359.

¹⁶⁹ Slavík I, s. 361.

¹⁷⁰ Slavík I, s. 363.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² Slavík I, s. 364.

¹⁷³ Slavík I, s. 364–365.

¹⁷⁴ Viz Slavík I, s. 365.

Základní rámec radosti z lidské dobroty ve sbírce *Suspiria Arnošta Jenče* je vytvářen **dynamickým souladem motivů přijímání utrpení a motivů vztahu k Bohu**. Přijímání utrpení má v celé sbírce podobu vzdávání se pozemských dober s vizí dobra nejvyššího, představovaného Bohem; tyto motivy bezprostředně souzní s motivy Boha, ráje, víry (*jen zedraný list / v křehkosti Tebou jist*).¹⁷⁵ Motivy vztahu k Bohu jsou často spojeny s motivy přijímání utrpení, pokory: *Když ve mně je smrt / buď ve mně živý Ty / Když tekou slzy hořké a kruté / Tvé nohy ať jsou obmyty*¹⁷⁶ – představa smrti je zde spojena s představou hříšnosti, vedle níž jsou postaveny přijetí utrpení či kajícnost a láska ke Kristu (naráží se na evangelijní scénu, kdy kající hříšnice omývá Ježíšovy nohy svými slzami)¹⁷⁷ jako cesta k plnému životu. Blízký vztah s Bohem je také konečným horizontem motivů mariánských (*skrže Tvou matku / volám k Tvé lásce / Odpustíš?*)¹⁷⁸ i vztahu k druhým lidem (*Jednou s drahými svými / na věky před Tebou být*).¹⁷⁹ Rozměr vztahu k Bohu je napříč celým souborem dotvářen komplexem motivů tzv. božských ctností – **víry, naděje a lásky**, přesněji se dá říci, že tyto motivy vykreslují podobu onoho žádoucího vztahování se k Bohu, které přináší lyrickému subjektu hlubokou radost. Vyličení víry, naděje, lásky i jejich komplexnost můžeme demonstrovat např. na těchto verších: *Ty jsi pro bolest zábolí / ... / jsem slepý nevidím a Ty jsi zde / jsi nesmírně blízko až strašně daleký / jak já mám daleko do kříže / však na tomto srázu jestliže / spadnu tak do Tebe a na věky*¹⁸⁰ vyjadřujících rozpětí lásky k absolutně dobrému Bohu ze strany slabého, nedokonalého člověka, které vyžaduje pevnou víru a naději. Jimi je láska podporována a všechny společně vytvářejí radostné sepětí s Bohem, jaké vede lyrický subjekt právě k postoji radostného přijímání utrpení: *Ať cokoli mě nutí říkat ne / jsem ano*.¹⁸¹

Také v *Úlomcích dnů a nocí* jsou z hlediska radosti z lidské dobroty hlavními motivickými skupinami **vztah k Bohu** a pokora, přijímání utrpení, i když nebývají tak explicitně navzájem spojeny jako v předcházející sbírce. Motivy pokory a přijímání utrpení často souzní s motivy potěšení z materiální existence: *Chtěl bych být s květy co rostou a zvadají / v rostlinném tichu Tebou prodchnutém / ... / se všemi chudými co nemají / a jednou zasednou k hostině v ráji Tvém*¹⁸² – pokorné přijímání vlastního nelehkého údělu (alespoň potenciální) přirovnané k odevzdanosti přírodních jsoucen Bohu se stává příčinou radosti právě díky této odevzdanosti a díky vyhlídce šťastného přebývání s Bohem ve věčnosti.

¹⁷⁵ Slavík I, s. 329.

¹⁷⁶ Slavík I, s. 315.

¹⁷⁷ Viz Lk 7,36–50.

¹⁷⁸ Slavík I, s. 323.

¹⁷⁹ Slavík I, s. 324.

¹⁸⁰ Slavík I, s. 326.

¹⁸¹ Slavík I, s. 320.

¹⁸² Slavík II, s. 381.

Souvislost s motivy lásky k Bohu je zde tedy přes svou implicitnost podstatná. Dalšími momenty specifikujícími vztah k Bohu jsou lítost, kajícnost, modlitba (*Svět je prázdný a bez Boha pustý / Modleme se srdcem i ústy*¹⁸³ – možnost modlitby je zdrojem radosti, protože jejím prostřednictvím může člověk přiblížit život a svět jejich smyslu – původci a cíli, Bohu). Druhou obsáhlou oblast lidské dobroty v této sbírce tvoří motivy **pojící se k přirozené rovině lidského života**: čistota dětství, církve a její význam pro dosažení věčného života a především motivy mariánské (radost z Panny Marie a vztahu k ní jako k ochránkyni lidí a té, která je souladem božského a lidského – *Jsou krásy které si neumíme představit / ale i tohle modré ráno je krásné // ... // A to všechno věčné i časné / je Paní líbezná / naše i Boží matka / Královna / všeho co neumírá*)¹⁸⁴ a motivy vztahu k druhému člověku, které jsou též vesměs nahlíženy v perspektivě věčnosti (např.: *Nevybral / dostal jsem tě / ... / byla jsi mi určena / ... / trpěl jsem tebou / trpěl jsem s tebou / Miloval jsem tě / zůstal jsem ti věrný / ... // To všechno tady / K o m u ?*¹⁸⁵ – tyto verše poukazují na tajemství lidské duševní existence, na její primární zasazení v neviditelné věčnosti a zároveň se radují z nesmírné blízkosti dvou těchto bytostí v časném manželství).

Hlavními příčinami radosti na rovině dobroty člověka v souboru *Král Lír a jiné básně* jsou obecná „**lidskost**“ (bytostná orientace k dobru a vytrvalá citlivost k němu – *a nechci z kola ven / Z lásky nechci z Lásky ven*)¹⁸⁶, **vztah k Bohu** vyznačující se přijímáním utrpení a umíráním vlastní pýše, podřízeností a zároveň důvěrou (*Vím že jsem dlužen a vím komu / Ale ach Paní teď nemám ani sous*¹⁸⁷ – důvěrná blízkost ve vztahu k Bohu se tu uskutečňuje prostřednictvím blízkého vztahu k P. Marii a je vyjádřena prostou civilností „omluvy“ *ted' nemám ani sous* a poměrně důvěrným, nekonvenčním oslovením Boží matky) a jejich spojení v podobě postoje „chci Lásku = Tebe“.¹⁸⁸ Dalšími motivy, ve kterých se tento základní rámeček odráží, jsou obecný vztah k druhému člověku (spojení všech lidí touhou po štěstí a perspektivou věčnosti), Panna Maria se svou blízkostí Bohu i ochranou lidí a jejich země (*Uvidím ráj – můj Kriste Ježíši / a po té cestě nejbližší // do toho ráje // vycházet budeš Ty Maria Panno?*)¹⁸⁹ a přítomnost dobra ve světě (zdánlivě plném zla) v podobě nevinnosti dětství či motivů církve zpřítomňující Boha (*V sanktuářích plane / svátostné Tělo nepředstavitelnou / energii / nespoutatelnou / silnější než tisíc sluncí // Je nabízeno / dáváno /*

¹⁸³ Slavík II, s. 419.

¹⁸⁴ Slavík II, s. 404.

¹⁸⁵ Slavík II, s. 390–391.

¹⁸⁶ Slavík II, s. 432.

¹⁸⁷ Slavík II, s. 433.

¹⁸⁸ Viz Slavík II, s. 435.

¹⁸⁹ Slavík II, s. 437.

a přijímáno¹⁹⁰ – Kristus v eucharistii představuje působení nekonečného dobra a toto působení vyžaduje spoluúčast člověka ve společenství církve).

V souboru *Kapky potu a krve Arnošta Jenče* se motivy radosti z lidské dobroty dají přibližně charakterizovat opět rozdělením na **oblast vztahu k Bohu** a **oblast umírání sama sobě**, resp. jeho smyslu. Vztah lyrického subjektu k Bohu se vyznačuje důvěrnou láskou: *Spása tak závratná že je prostá / Otevři ústa přijmi hosta / Teď je ta chvíle Vždycky klepá / Duše nesklápěj oči nejsi slepá*¹⁹¹ – zde se důvěrnost vztahu realizuje v motivu eucharistickém, kde ji předpokládá sama forma přijímání Kristova těla – jedení – a tento „materialismus“ je pak využit i v „zhmotnění“ duše užitím obrazu klopení očí; fyzické vidění hmotné eucharistie tak souzní s duševním zrakem upřeným na Spasitele. Pod oblast vztahu k Bohu můžeme zahrnout i motivy láskyplného rozjímání nad pomocí P. Marie k vítězství dobra v člověku a k dosažení Boží blízkosti. Také lze jako vztah k Bohu v zásadě interpretovat obecnou touhu člověka po Boží lásce a bytostnou lidskou zakotvenost v lásce a naději (*Horem a dolem k nerozmotání / Slepenec lásky a hříchu povolit nechce*).¹⁹² Druhá oblast je tvořena motivy přijímání utrpení s různými jeho přínosy a aspekty jeho smyslu: *Čím víc a častěj se trápím – vím / že vše je obklopeno tajemstvím*;¹⁹³ poznávání pravdy o sobě a reality vznešené Boží spravedlnosti; očištění duše; podobnost Kristu v jeho pokorném snášení utrpení (*Zůstal jsem v svém stesku k uzoufání / Jak v zrcadle však v sobě zřím Tvou tvář můj Ježíši / Žehnán buď kdo mě opouští kdo zraní / Jsem Tvoje monstrance srdcem Tě zvedám ve výši*);¹⁹⁴ vlastní spokojenost a svatost před Bohem.

Popisovanou strukturu motivů radosti z dobroty člověka lze zobecnit jako **dva prvky jednoho „procesu“ orientace člověka na Boha – umírání sama sobě** (přijímání utrpení, pokora) a **vztah k Bohu** (láska, touha po dobru a tíhnutí k absolutnu vůbec). Tyto dvě stránky jsou samozřejmě úzce propojené a toto propojení je v různých částech Slavíkova díla různě přímo či nepřímě nahlíženo, ať už jako **soulad** nebo jako **dynamika** (podmíněnost jednoho prvku druhým), které jsou nicméně také jen dvěma aspekty téže propojenosti.

V charakteru těchto motivů hraje jistě také roli převládání pohledu subjektivity nebo naopak nadhledu ze strany lyrického subjektu – subjektivita se pojí spíše s motivy konkrétního dobrého jednání, nadhled spíše s univerzalitou obecného zaměření člověka. Možné rozlišování motivů lidské dobroty na rovinu přirozenou a nadpřirozenou, resp.

¹⁹⁰ Slavík II, s. 442.

¹⁹¹ Slavík I, s. 353.

¹⁹² Slavík I, s. 342.

¹⁹³ Slavík I, s. 343.

¹⁹⁴ Slavík I, s. 383 (autorský překlad franc. veršů ze s. 347).

oddělování těchto dvou rovin, se ukazuje být, zvláště ve druhé části díla počínající sbírkou *Lux sanctorum*, nepříliš produktivní.

Je možné vymezit některé obsáhlejší motivické skupiny zajímavé svou **komplexností** právě vzhledem k nastíněné komplexnosti základní struktury oblasti lidské dobroty: **Mezilidské vztahy**, kde jsou obsaženy jak motivy vztahů čistě přirozených, tak směřování mezilidských vztahů k vizi věčnosti a jejich motivace vztahem k Bohu. Motivy **církve** jako společenství spojeného vztahy mezilidskými a vztahy mezi lidmi a Bohem, kde pevnost těchto pout i velikost konkrétních dobrých skutků jsou dány právě spojením s Bohem. Tři tzv. božské ctnosti, **víra, naděje a láska**, které, často poměrně implicitně, vyjadřují radostnou podobu lidského vztahu k Bohu a zároveň Boží nadřazenost nad člověkem.

Pro celou oblast dobroty člověka ve Slavíkově poezii je tedy podstatný vztah člověka k Bohu a k motivům Boha také směřuje.

5. Radost z dobroty Boha

V této kapitole se věnuji podobě a vývoji motivů radosti z Boží dobroty – tedy z jeho vlastností a činů – v průběhu Slavíkova díla.

V Tryznách ani v první části *Snímání s kříže* se motivy radosti z Boží dobroty nevyskytují. Setkáme se s nimi až ve druhé a především pak v poslední, čtvrté části Snímání. První tyto motivy, obsažené v druhém oddíle Snímání, se Boha dotýkají většinou nepříliš explicitně a vycházejí ze vztahové **subjektivní perspektivy** lyrického mluvčího – jedná se hlavně o tematizování Božího vztahu k člověku: jeho „volání“ (*... a slyšel jsem jemnou hudbu očišcovou, za kterou – daleko, ale přece – bylo tušit Ráje.*¹⁹⁵ – dle kontextu jde o zkušenost z dětství, která je postavena vedle zkušeností pozdějšího nešťastného, vyprahlého života jako jemné ozývání se Boha v ještě nezraněném srdci dítěte) a jeho útěchy a schopnosti vše znovu oživit v kráse a dobru (*Až budeš jednou znova kvést / ... / u Pána mrtvých květů přimluv ty se za mne*).¹⁹⁶ Také jediná pasáž explicitně pojednávající ukřižovaného Krista, jeho pokorné přijetí utrpení a smrti akcentuje vztah subjektu k němu, touhu po jeho blízkosti (*Ty, který jsi visel duší i tělem, celou vahou života visel jen na Krvavé Ráně, nejsem Tě hoden, nejsem Tě hoden, pomátly se mi smysly a přistrčil bych Ti houbu s octem, ó ale Ty, ztrať za mne slovo!*)¹⁹⁷ – pasáž je silná svou kombinací konkrétností vycházejících z evangelijního vyprávění o ukřižování a velmi osobního vztahování se k ukřižovanému. Motivы Boží dobroty se v závěrečném oddílu sbírky **objektivizují**, aniž by se rozměr osobního vztahu vytratil. Bůh je charakterizován svou důležitostí a absolutním uspokojením člověka jako „nekonečné blaho“, spravedlností a vznešeností ve svých „strmých“ nárocích. Důležité jsou z hlediska radosti motivы Krista – jeho křehké dětství a zároveň božská moc a věčná nadřazenost (*Spi spi chlapečku ať Tě houpe andělíček / jsi naše naděje zástava světa širažská růže Ispahan / luna se na své pouti zastavila země klade se Ti u nožiček*),¹⁹⁸ Ježíš jako ten, kdo dává smysl lidské smrti (včetně až šokujícího štěstí a síly Kristova ukřižování: *Jak se to směješ Nazaretský že se Tvá ústa zalykají slastí / ... / Ty mlčíš usmíváš se jak všichni mrtví své strašné nepovím*),¹⁹⁹ kdo žije a oživuje ty, kdo jdou za ním. Kristovo vzkříšení je pojato jako vítězství kříže, tzn. lásky nad zlem, věčného Boha nad dočasností, ovšem nese s sebou i

---

¹⁹⁵ Slavík I, s. 58.

¹⁹⁶ Slavík I, s. 60.

¹⁹⁷ Slavík I, s. 58.

¹⁹⁸ Slavík I, s. 91.

¹⁹⁹ Slavík I, s. 93.

motivy spojené s radostí z materiální existence (Ježíšovo oslavené²⁰⁰ tělo) – *Malé víry malé víry prach země ohněm věčnosti je stravován / studený rmut kulhavého nářku hluché závaží času není již / ze ztuhlé díry hrobu v plamenném lehloodění své lásky vstává Pán / do všech úhlů světa rameny rozpjatými zasahuje kříž.*²⁰¹

Ve sbírce *Hořký javorový list* nejsou motivy radosti z Boží dobroty časté; výraznější je spíše perspektiva vztahování se subjektu k Bohu, jisté předkládání vlastního života jemu a svěřování se do jeho přízně, což ovšem předpokládá Boha jako někoho svrchovaného a všemohoucího. Tato všemohoucnost a láskyplný vztah k člověku, jeho obdarování např. chlapečkem Ježíšem jsou také ojedinělými a spíše implicitními motivy Boží dobroty. *Už trne Sodoma ach přikloň se k nám Pane / jak bídní jsme víš je Ty sám Ty sám Ty sám / ... / a já tě zaklínám a já tě zaklínám*²⁰² – zde je vyjádřena Boží moc nade vším děním a (víra v) jeho zájem o lidi a jejich dobro – zmnožené oslovení Boha i výraz „zaklínám tě“ odpovídá tomuto pojetí Boha jako největší, jedině naděje lidí.

Soubor *Sín třtiny* již podává poměrně ucelený a abstrahovaný obraz Boží dobroty. Bůh je milosrdný, trpělivý, s dokonalým pochopením pro člověka a spravedlivý (*A chvílemi / Tak jasně jako klapot / Kroků dole pod mými / Okny / Je slyšet hlas / Který odpočítává*²⁰³ – substantivum hlas poukazuje na nositele nevyhnutelné konečné spravedlnosti). Důležité jsou motivy vztahu Boha k člověku – „stále klepá“ na jeho vědomí, usiluje o stálou blízkost s člověkem i v jeho slabosti (*Rád bych Tě odhodil / A odhazuji Tě / Ale neopadáš // Jsme spolu / Neboť jsi se mnou // Tiskneš mě k Sobě / Mou paniku můj útěk / Celou tu nesrovnatelnou bídu*),²⁰⁴ jemným způsobem vede člověka k očišťující lítosti. Také kristovské motivy se objevují vícekrát: Kristus je spolu se všemi trpícími a pomáhá jim, je přibit na kříži (znak Božího milosrdenství), je pokorný, tichý. *Ten bezezvučný hlas / Hlas našich všedních dní / Hlas bez hlasu hlasu prázdného / Hlas země nikoho a doby ničeho / Hlas Tichého / Beránka zmlklého*²⁰⁵ – scéna Kristova tichého podstoupení ukřižování je zde (v kontextu celé básně) položena do analogie s motivem Božího mlčení během apokalyptických událostí a zároveň s motivy lidského nesení každodennosti.

Radost z Boží dobroty ve sbírce *Ke komu?* se dá vnímat v zásadě ve dvou skupinách motivů: samotné **Boží vlastnosti spojené s jeho absolutností** a motivy jeho **sklánění se**

²⁰⁰ Tzn. nepodléhající již pozemským zákonitostem, ale totožné s tělem zemřelým.

²⁰¹ Slavík I, s. 95.

²⁰² Slavík I, s. 125.

²⁰³ Slavík II, s. 13.

²⁰⁴ Slavík II, s. 33.

²⁰⁵ Slavík II, s. 69.

k člověku. První skupina charakterizuje Boha jako toho, který dává smysl všemu a bez něj není nic, je absolutní svou pravdivostí, spravedlností, vševědoudností, nejvyšší láskou, která ničí zlo, je milosrdný a udržuje dobré věci. *Nějaké es a en a cé / můj Bože / ale to je podstata všeho / Esence / Láska / Boha spravedlivého*²⁰⁶ – tyto verše kladou do úzké souvislosti motiv Boží dobroty a motiv bytí jako takového. Slovy „sklánění se Boha k člověku“ lze shrnout motivy Kristova utrpení pojatého jako pramen života, který „rozt’al surové ticho“, jako „chléb, který jíme“ (*ustavičně crčící krev z ran Kristových / krůpěje potu při svištění bičů lhostejnosti / pýchy lži / to je chléb který jíme / Protože jsou kdo trpí / mlčky / i s hlasitým nářkem / ... / v hodině opuštěnosti smrti která nikoho nemine / a protože dosud je ten kdo volá: „Bože můj Bože můj proč jsi mě opustil!“*)²⁰⁷ – Kristus, který jsa nekonečným Bohem prošel nejhlubším lidským utrpením (motivy bičování veškerou lidskou špatností a opuštěností od Boha), se stává útočištěm všech trpících a nositelem smyslu veškerého pokorně snášeného utrpení.

Pro soubory *Deník Arnošta Jenče* a *Já A. J.* je důležitým komplexem motivů Boží vztah k člověku. Ten znamená jeho **nesmírnou lásku**, jejíž projevy se nazývají milost (v následujících verších promlouvá tato personifikovaná milost: *Milovala jsem tě takového jaký jsi / ... / Milovala jsem tě víc než ty sám // A vzala jsem ti co jsi miloval / Co jsi miloval pošetilou láskou / A sebe jsem ti dala // Dala jsem ti nekonečně víc než jsi moh ztratit / ... // Prosím // Přijmi mě / Dávám ti všechno a nic za to nechci*),²⁰⁸ a konkrétně zahrnují např. Boží volání vedoucí člověka až ke konverzi, očišťování člověka, obdarovávání radostí, svátostmi, vzkříšením a věčným životem. Např. o významu křtu rozjímá subjekt: *Byl jsem zapsán do knihy živých / Nedám se škrtnout // ... // Na čele pošpiněném / Svítí to znamení zkřížené třtiny / Zkřížených mečů / Znamení bezbrannosti // Mohu být prodán / Mohu být zabit // S ním nezhyne*²⁰⁹ – tedy křest je pojat jako dar věčného života, překlenujícího všechny útrapy i smrt, zprostředkovaný Kristovým ukřižováním (pokud se člověk s Kristem byl ochoten spojit). Kristovské motivy zahrnují jednak krajní snížení se k lidem (*Neboť Bůh se narodil ve stáji mezi volkem a oslem*)²¹⁰ a jednak Ježíšovo osobní vztahování se ke každému člověku.²¹¹ I motivy vyjadřující samotné Boží vlastnosti úzce souvisí s touto **perspektivou vztahu mezi**

²⁰⁶ Slavík I, s. 180.

²⁰⁷ Slavík I, s. 155.

²⁰⁸ Slavík I, s. 261–262.

²⁰⁹ Slavík I, s. 270.

²¹⁰ Viz Slavík I, s. 285.

²¹¹ Viz Slavík I, s. 297.

Bohem a člověkem: Boží všudypřítomnost znamená, že *Bůh je všude se mnou*;²¹² Boží vševědoucnost je důležitá kvůli setkání člověka s Bohem při Posledním soudu; absolutnost Boha bdícího nade vším znamená také absolutní pomoc a naději pro člověka (*Rád bych mu pomohl / ale to můžeš jen Ty Pane // Neopouštěj ho zcela / v hodině smrti jediná / vteřina s Tebou je víc než / nejdelší život*).²¹³

Motivy radosti z Boží dobroty v *Lux sanctorum* jsou poměrně časté a pestré (podobně jako motivy radosti z dobroty člověka); opět se dají strukturovat podle toho, zda vyjadřují spíše objektivní Boží vlastnosti, nebo spíše jeho vztah k člověku. Celkové ladění všech těchto motivů odpovídá nicméně **objektivnímu pohledu na Boha** více než subjektivně osobní perspektivě. Bůh je charakterizován jako *nevýslovný, nesmírný* (což se odráží v rozmanitosti jeho stvoření), všemohoucí svou absolutní dobrotou, ten, který je láska, i když to někdy nevidíme, kdo činí jen dobro, v nějž přetváří i zlo (*Duch vane kam / chce a slitovnost Boží jak / oheň temnotu spálí / Svatý Zikmund vraždil / však z milosti Ducha se / přece stal dokonalý*),²¹⁴ všemu dává život a určuje to, je nezávislý na lidských úsudcích. Také motivy Krista jsou pojaty v objektivnější perspektivě než pouze ve vztahu k člověku. Ježíš je charakterizován jako Slovo, vyjádření Boha přicházející k lidem, což zahrnuje i radost z materiálna (*Co bylo na počátku co jsme slyšeli / co jsme na vlastní oči viděli co jsme / prohlédli a čeho se naše ruce dotkly / praví svatý Jan*)²¹⁵. Tento Ježíš naplňuje a oživuje celý svět, vlévá naději do všeho, je jediný možný svrchovaný vládce lidí (*Dejte mi mé ruce / abych vám mohl vládnout protože já jsem král a když mě sesadíte / ve snaze vytvořit ráj – jenž není z tohoto světa – pozemské peklo vytvoříte*)²¹⁶ – výlučnost Kristovy vlády je zdůrazněna paradoxem jeho dětské bezbrannosti).²¹⁷ Jeho kříž je životodárný a Kristus je jakýmsi otcem veškeré svatosti, zejména svou láskou i ke svým nepřítelům (*Jsou to služebníci Lásky / a milují i ty kteří je zabíjejí*).²¹⁸ Ježíš je podstatný pro lidskou víru (o které se říká: *ta s tisíciletým otiskem Tváře Veroničina rouška*)²¹⁹ i jako prostředník lidských proseb k Bohu. Radost z Božího vztahu k člověku se odráží v motivech jeho ochrany pronásledovaných, otevírání lidské mysli a srdce pro sebe, v jeho zvláštní lásce ke svatým – lásce kladoucí na člověka vysoké nároky (ve verších *Milostná Mlado matko / života mnišského velká / abatyš*e /

---

²¹² Viz Slavík I, s. 206.

²¹³ Slavík I, s. 300.

²¹⁴ Slavík II, s. 91.

²¹⁵ Slavík II, s. 76. Srov. Jan 1,1 a 1 Jan 1,1.

²¹⁶ Slavík II, s. 153.

²¹⁷ Jde o báseň Ruce milostného Pražského Jezulátka, v níž promlouvá tato slavná soška.

²¹⁸ Slavík II, s. 159.

²¹⁹ Slavík II, s. 111.

*tys věděla že něžným násilím / se dobývá nebeská říše*²²⁰ promlouvá takto sám Bůh), v jeho přítomnosti v církvi (*Proto říkám-li mu bratře / je to v Duchu / a naše bratrství / je štípeno na kříž*)²²¹ i v hovoru dítěte, v tom, jak Bůh člověka vyslýchá, odpouští mu a dává skrze něj své požehnání (*Jeho ruce jsou požehnané / milost z nich kane / V houštinách národů štípí světce*).²²²

Soubor *Osten* pokračuje ve spojování motivů Božích vlastností a Božího vztahování se k člověku podobně jako v Deníku Arnošta Jenče. Celý *Osten* je psán jakoby v prvním plánu ze subjektivních pozic, ovšem s hloubkovým významem na rovině univerzality a tento **souzvuk subjektivity a univerzality** se odráží také ve struktuře motivů radosti z Boží dobroty – jsou nahlíženy (hlavně v kontextu celých skladeb) pohledem osobní zkušenosti subjektu, ale jejich obsahové jádro je míněno jako objektivní skutečnost. Člověk nemůže Boha pojmut a on ve svém vztahu k člověku přesahuje lidské kategorie uvažování (*Nezbadatelný Bůh / Činí věk nemluvnátka / Roven věku starce*);²²³ Bůh udržuje lidi a svět v dobru, překonává v člověku jeho slabosti, osvěcuje rozum a působí v lidském srdci přesně podle potřeby svou absolutní láskou i pravdivostí (*Ve víření atomovém / Nesnesitelná čepel / Neuvěřitelně krutá / A neuvěřitelně vroucná / Z největší dálky i z největšího blízka / Naše srdce menší než mák / Jak půdu ornou / Rozrývá přesným hrotem // A láskou / Nezničitelnou / Nerozborného jsoucna*).²²⁴ Kristus je představen jako ten, kdo je *stále se mnou*, a to zapomenut, *opíraje svou hlavu s obvazy mokvajících o mé čelo však já jím podpírán (...)* *Ta jediná skutečná absurdita že trpí on jenž nemůže trpět a že se stal on jenž byl on jenž nebyl*²²⁵ – zdůrazňuje se paradox Kristova božství a lidství, kontrast skutečného utrpení a skutečného božského působení v lidské duši. Neexplicitně je Bůh a zejména Kristus svým prolitím krve představen jako příčina lidské nesmrtnosti.

Podobný jako předchozí soubor je z hlediska spojení subjektivity a univerzality také *Hlohový vítr*. Motivy týkající se přímo Boží dobroty nejsou časté, ale podávají opět poměrně ucelený obraz Boha: Bůh je ztotožněn s věčností a plnou spravedlností, soudem nad lidmi jakožto dobro vítězí nad zlem. *Dni Tenočtitlánu / byly naráz sečteny / (jsou sečteny) / kalendář na tisíciletí nastavený / se zastavil // ... // A ještě dál a vždy strašlivě blízko / v nezbadatelném okamžiku / (v bezčasém času) / o němž ani andělé nevědí / je připraveno*

---

²²⁰ Slavík II, s. 103.

²²¹ Slavík II, s. 106.

²²² Slavík II, s. 105.

²²³ Slavík II, s. 195.

²²⁴ Slavík II, s. 192.

²²⁵ Slavík II, s. 188.

*rozlomení pečeti / a soud*²²⁶ – Tenočtitlán představuje zdánlivě skálopevnou, věčnou říši založenou na nelidské ideologii, která je náhle poražena příchodem křesťanských misionářů; Boží absolutnost je zdůrazněna modelací času – důrazem na aktuálnost okamžiku a zároveň na „bezčasou“ věčnost. Tematizuje se absolutní, pro člověka nepochopitelná *Láska a Spravedlnost Boží*,²²⁷ taktéž ve spojení s kontrastem okamžiku a věčnosti. Bůh je chápán jako někdo, kdo se spolehlivou péčí drží ve svých otcovských rukou lidské životy a kdo je s člověkem v jeho utrpení (konkrétně je ztvárněno prostřednictvím anděla strážného). Kristus je chápán jako nositel velikého Božího milosrdenství, který se předkládá všem lidem a může být v nitru člověka (*Pane všech tváří a životů / ve mně rozpjatý / a mnou ukřižovaný ve mně*),²²⁸ jeho kříž poráží zlo.

Také v *Zařikávání naděje* vyjadřují motivy spojené s radostí z Boží dobroty subjektivně prožívanou objektivitu: Bůh se vyznačuje svou absolutností (tedy absolutní dobrotou) a jako takový představuje vlastně jedinou, konečnou naději pro člověka (Bůh ví kde je Bůh / Já to nevím / Ale zbývá mi jen Bůh).²²⁹ Tematizuje se jeho všudypřítomnost, ztotožněná s niternou blízkostí člověku (*Naprostá nepřítomnost všech krom Boha / v bezčasí v prašivě paměti / a pak ta šílená a bezdůvodná touha domů / a o nic jiného už neběží*)²³⁰ – Bůh je pro lyrický subjekt někým nejvlastnějším, nejbližším, reprezentujícím pojem domova v konečném smyslu). Bůh je chápán jako Slitovník přicházející do lidského srdce a v podobě Krista plně účastný na lidském utrpení.

Litanie na slovo člověk obsahuje motivy radosti z dobroty Boha z velké části v implicitní podobě – celá skladba totiž vlastně popisuje **člověka jakožto Boží obraz**, a tak motivy lidské dobroty vzdorující všem těžkostem odkazují i na absolutnost Boží dobroty (např.: *laskat v nelítostném / světít v nesvatém / ... / chápat nepochopitelné / odpouštět neodpustitelné / promíjet nepromínutelné / MILOVAT*).²³¹ O trochu explicitněji pak o Boží dobrotě hovoří motivy kristovské; celé vyznění skladby ve smyslu člověk jako Boží obraz zdůrazňuje její samotný závěr: *... / věčnost / život tváří v tvář // BŮH*.²³² Podobně *Litanie na slovo vlast* představuje Boha implicitně jakožto **stvořitele** a toho, který působil a **působí v zemi dobro**, požehnání (*zpovídání rozhřešení / odpouštění zatracení / posledních pomazání*

---

²²⁶ Slavík II, s. 304.

²²⁷ Viz Slavík II, s. 268.

²²⁸ Slavík II, s. 272.

²²⁹ Slavík II, s. 349.

²³⁰ Slavík II, s. 338.

²³¹ Slavík I, s. 358–359.

²³² Slavík I, s. 361.

*/ úplného zničení Libice / Lidic vybitých a vymazaných / faráře Štemberky nesmazatelného*²³³
– Bůh dává své požehnání i s využitím zla). Přímějí je pak opět ve finále skladby vyjádřena Boží ochrana, otcovská záštita nad zemí.

Ve sbírce *Suspiria Arnošta Jenče*, díle hodně nábožensky zaměřeném, jsou motivy radosti z Boží dobroty časté a jsou úzce spojené s motivy vztahu lyrického subjektu k Bohu i s motivy existence Boha jako takové – všechny tyto aspekty tíhnou ke splývání, nicméně jsou rozlišitelné. Nejsilnější skupinu motivů zde tvoří **láskyplný vztah Boha k člověku** – Bůh člověku v jeho životě, v jeho čase dává (a dává pocitovat) svou přítomnost, vřelou lásku, přijetí... K tomu se pojí i motivy Krista, který se skrývá ve veškerém lidském utrpení a jehož kříž znamená blaženost a život (*Ve mně je smrt a u té / hned u té / život na kříži přibitý*)²³⁴ – znovu se tu zdůrazňuje souvislost vztahu s Bohem a umírání svému egu), a motivy eucharistické, vyjadřující stálé Boží dávání se člověku. Jako druhou část motivů Boží dobroty lze chápat momenty zaměřující se více přímo na jeho vlastnosti – vševědoucnost, kdy Bůh zná člověka lépe než on sám sebe, všemohoucnost, se kterou může ničit lidské chyby (*Vyvzlykal jsem přece všechno tobě / tak nevracej mi hříchy Všechny shnit je nech / Nedej mně žít zde v hrobě / navrať mi naději a dech*)²³⁵ – motiv zbavení hříchů je zároveň spojen s motivem oživení) a určitá všudypřítomnost, chápaná tak, že Bůh je pro člověka jediné útočiště, vždy ho slyší, je mu vždy nablízku (*Jak Petr jsem Tě zapřel / Přesto přese všechno jsi můj Pán / Nemohu nikam / než k Tobě*).²³⁶

V *Úlomcích dnů a nocí* se setkáváme v oblasti radosti z Boží dobroty se značnou **komplexností** objektivity a subjektivity, **Božích vlastností a Božího vztahu k člověku**. Bůh se vyznačuje svou absolutností a z ní plynoucí pravdivostí: *Ale to mluvím jak já vidím / (a ještě jen teď t.j. v zrcadle) / ne jak Ty: / v němž je ustavičně / všechno a všichni*,²³⁷ všudypřítomností ve svém stvoření, skrze něž hovoří k člověku, svým spojením s prostým, tichým bytím: *Chtěl bych být s květy co rostou a zvadají / v rostlinném tichu Tebou prodchnutém*.²³⁸ Bůh naplňuje svět smyslem a je dárce ráje, představuje pro člověka naději: *Padám s deštěm Se slzami jež do skel bijí / Kdo nás setře? Zaslechne mou melodii?*²³⁹ – sousedství věty s tázacím zájmenem a věty s přísudkem ve 3. osobě vyjadřuje právě naději – nejistotu, hledání a zároveň vědomí, kdo by měl být nalezen, kdo by měl mluvčího slyšet a

²³³ Slavík I, s. 364.

²³⁴ Slavík I, s. 315.

²³⁵ Slavík I, s. 335.

²³⁶ Slavík I, s. 322.

²³⁷ Slavík II, s. 389.

²³⁸ Slavík II, s. 381.

²³⁹ Slavík II, s. 382.

zachytit v jeho smutku; rozměr sebereflexe zviditelněný přirovnáním vlastního duševního stavu k fyzikálním dějům odpovídá zmíněnému spojení subjektivity a objektivit. Bůh je čistá, plná láska a tak také dává člověku sílu bezpodmínečně milovat (*abych viděl že / Ty jsi jen láska / abych miloval všechno / celý svůj ubohý život všechno v něm*)²⁴⁰ a sám člověka „chce“ a neopouští ho. Pestrá škála motivů je spojena s Kristem – všemohoucnost lásky (v narážce: *Láska prochází zdí*)²⁴¹, vznešenost kříže, láska a pokorné přijímání utrpení, Kristus jako ten, kdo odpouští lidské viny a oblažuje Božím Duchem.

Sbírka *Král Lír* se vyznačuje poměrně silně **subjektivní perspektivou** – Bůh je nahlížen zejména jako **protiváha slabostí a pocitů smutku lyrického subjektu nebo špatnosti společnosti**, která ho obklopuje. Boží vševědoucnost a všemohoucnost se tematizuje v prosbě *zprosti / mě malé naděje a nevíry* a klade se do souvislosti s nekonečností lásky: *Veškerá lidská ješitnost je kupou hnoje / a ať je zahrabána hloub než hrob // ... / Pomíjí sladkost světa všechno zaniká / jen láska nikdy nepřestává*²⁴² – položením lásky do opozice ke světu, ke všemu, co podléhá zániku se zdůrazňuje, že láska obecně je primárně Boží vlastností. Dále se setkáme s motivy blízkosti Boha člověku, jeho jednání v lidském životě, který díky tomu rozkvétá, naopak bez Boha člověk hyne; Bůh miluje člověka víc než on sám sebe; očisťuje ho utrpením. Kristus je chápán jako cíl člověka a usouvztažněn s představou ráje (*Příteli / plujeme v bárce Cháronově / ... // K svatému Grálu / největšího z králů / ... / Tam bude konec putování / jedině*).²⁴³ Ve vztahu k celku společnosti, vlasti se pak tematizuje eucharistie jako nespoutatelná síla dobra. S pohledem na celou básníkovu vlast jsou spojeny také motivy ochrany země skrze Pannu Marii a Božího milosrdenství: *až budeš Pane trestat / může ten koutek země přestát? / Bude snad smeten ve vichřici? // Anebo bude přesto ušetřen / i v časech Sodomy / pro ty jež – maličké nevinné – / výčitky našich svědomí / všemu navzdory přece jen / na Boží svět a Boží den / mateřská lůna z klína žen / doposud přivádějí?*²⁴⁴ – poukazuje se na to, že pro Boha znamená dobro víc než zlo, a to i přes lidskýma očima viděno drtivou převahu zla.

V poslední Slavíkově sbírce *Kapky potu a krve Arnošta Jenče* se opět hodně odráží osobní, vztahová perspektiva v radosti subjektu z Božích vlastností. Bůh se vyznačuje vyhraněnou láskou (*Ted' tedy vím co je to milování / Jsem v strašlivé Boží dlani*)²⁴⁵ – Boží

---

²⁴⁰ Slavík II, s. 397.

²⁴¹ Slavík II, s. 383. Aluze na Krista spočívá v evangelijním vyprávění o tom, jak vzkříšený Ježíš přišel za apoštoly do místnosti se zavřenými dveřmi (srov. Jan 20,19).

²⁴² Slavík II, s. 434.

²⁴³ Slavík II, s. 438.

²⁴⁴ Slavík II, s. 440.

²⁴⁵ Slavík I, s. 342.

láska se svými nároky je pro člověka až drtivá, ale je to nejskutečnější láska), láskou trpělivou: *Prut divoké trnité růže nedolomíš / K plaché (bez vůně rozkvetlé) prosbě se skloníš / (Ty sám jsi vůně) Přehořkou slzu z oka setřeš*²⁴⁶ – rozvíjením úryvku ze starozákonního hymnu o Kristu „nalomenou třtinu nedolomí“ se oslavuje Boží náklonnost k slabému člověku, jehož nedostatečnost svou dokonalostí vyrovnává). Boží láska je také jediné, na čem záleží. Bůh znamená pro člověka ochranu a prozřetelné vedení života duše. Setkáme se s motivy Boží prostoty (*ta slůvka pošetilá ta bláhová čarující slova / ... / ta veliká spásná slova jež znají blázni*²⁴⁷ – verše poukazují na vnějšímu pohledu nepochopitelnost, pošetilstvo Božích, Kristových slov a skutků), posilování dobra a zahlazování zla, nevyzpytatelnosti a naděje pro člověka, Božího milosrdenství a zároveň spravedlnosti, s kristovským motivem trpícího Boha a eucharistickým motivem – *Spása tak závratná že je prostá / Otevři ústa přijmi hosta*²⁴⁸ – opět se zdůrazňuje napětí prostoty a nepochopitelnosti, „podivnosti“ Božího jednání, činů vztahujících se k člověku.

Motivy Boží dobroty jsou v průběhu celého Slavíkova díla značně konzistentní, proměňuje se lehce jejich perspektiva (převaha subjektivity / objektivita v pohledu lyrického mluvčího). Vždy se v nich přirozeně odráží **vztahovost**, skutečnost, že Bůh je nahlížen člověkem a pro člověka je důležitý vzhledem k Bohu právě vztah s ním. Nicméně v tomto základním rámci je přítomna jak záměrná **subjektivizace** (důraz na osobní prožívání Boží dobroty člověkem – *Suspiria Arnošta Jenče, Král Lír, Kapky potu a krve Arnošta Jenče*), tak **stylizace objektivní** (soustředěnost na Boží vlastnosti a jeho význam pro celek lidstva – *Lux sanctorum, Dvě litanie Arnošta Jenče*). Ve většině sbírek se tyto dva póly organicky propojují v určité **subjektivně nahlížené objektivitě**.

Také obsahově lze tyto motivy zhruba rozdělit na motivy Božího **vztahu k člověku** (plného lásky a zájmu; spadají sem většinou i motivy kristovské, kdy Kristus je chápán jako jakýsi předobraz a pramen dobroty člověka) a motivy Boží **absolutnosti** (ve smyslu pravdivosti, věčnosti, dobra, všemohoucnosti, spravedlnosti...). Posledně jmenované jsou ovšem také často spojeny s pohledem vztahové subjektivity a celkově mezi různými těmito motivy panuje značná komplexnost. Boží vztah k člověku a Boží absolutnost jsou vzájemně propojeny zejména motivy nekonečné Boží lásky.

---

²⁴⁶ Slavík I, s. 348. Srov. Iz 42,3.

²⁴⁷ Viz Slavík I, s. 350.

²⁴⁸ Slavík I, s. 353.

6. Radost z bytí a z dobra

Poslední vymezená skupina motivů radosti v Slavíkově díle v sobě přirozeně zahrnuje všechny předchozí. Jde o radost ze samotného bytí – z **bytí člověka**, z **bytí Boha** i ze **jsoucna obecně**. Výrazným typem této radosti je také radost z **existence dobra** jako takového. Pochopitelně některé tyto jednotlivé prvky radosti v konečném výrazu často splývají. Další dílčí skupiny motivů jsoucna tvoří motivy věčnosti a kontinuity času, smrti jako brány věčnosti, vzkříšení a v oblasti radosti z dobra jsou to motivy řádu a uspořádanosti, nicotnosti zla, naděje. Bytí člověka v tomto kontextu znamená hlavně jeho duševní existenci, protože bytí člověka je v perspektivě věčnosti – a to znamená především – duševní.

Celé vymezení této kapitoly je vlastně postaveno na Slavíkově myšlence „**bytí = dobro**“. Tato myšlenka ovšem funguje i obráceně: **dobro znamená bytí**, a tak také hraje roli charakterizace daných skutečností jako dobrých, tedy jejich vlastnosti. Motivы bytí člověka a bytí Boha tak někdy poněkud splývají s motivy lidské a Boží dobroty – nicméně zde vybírám ta místa, kde radost ze samotné lidské či Boží existence je významnější než radost s lidských či Božích vlastností.

Prvotina *Tryzny* obsahuje nikoli časté motivы **duševního bytí** člověka – bytí svobodného a dynamického, jeho věčnosti a čistoty v paradoxním souladu i rozporu s materiálními motivy (v *stažených záclonách*, v *muškátech čeká / závratné ticho, máj a němé ne! // ... // Ó kde to jsi, že můžeš nebýti, / když volám tě, že tebe neslyším – / jak jenom naznačit, jak říci ti – / tak čistá jsi, že tě už nespátřím?*²⁴⁹ – nelogické formulace stavící proti sobě klad a zápor, „jsi“ a „nejsi“ zdůrazňují paradoxní vztah smrti a čistoty trvalého života duše). Nalezneme zde také radost ze jsoucna, které je jakousi utvářející formou lidských životů a vztahů.

V *Snímání s kříže* je důležitá radost z **věčnosti** (zpočátku spíše jen implicitní, vychází z touhy po ní, z postrádání absolutna): *Vody jsou v právu vody když uplyvají / vítr jenž odvanul uvadlá tráva / prameny živých vod nám budou zpívat v ráji / na rajských lukách vody jdou však láska přetrvává*²⁵⁰ – porovnání materiálna a věčnosti vyjadřuje soulad času a nekonečnosti (naplňované dobrem). S tím souvisí i motivы naděje, naznačené radosti z duševní existence, existence ztraceného a oplakaného ve věčnosti. V závěrečném oddílu sbírky se přidává radost z **dobra** – v těsné souvislosti s lidskými ctnostmi, nebo naopak

---

²⁴⁹ Slavík I, s. 25.

²⁵⁰ Slavík I, s. 72.

s nekonečnou a věčnou Boží dobrotou přítomnou paradoxně v pozemské prostotě, či v sepětí s kristovskými motivy (*krev boku otevřeného je silnější než všechny masti*).²⁵¹ S Kristem je spojena i radost z lidského života jako celku: *Chválím ti život přes všechnu bídu utracené krve / ... / je to jen tělo mého Pána dávali mu roucho šarlátové / Nejsladší Nehynoucí život na dřevě byl křížován*²⁵² – Kristus jakožto Bůh je vlastně život sám a tak dává lidskému životu i utrpení nesmírnou hodnotu; souvisí s tím také radost z Kristova vzkříšení. Negativní pól výše popsaného tvoří motivy nicotnosti zla (*chtěl jsem ti nabrat krásu světa v prstech propadla jak zrnko prachu*²⁵³ – krása bez Boha je silně pomíjivá).

Hořký javorový list neobsahuje časté motivy radosti z bytí nebo z dobra, ale i tak tvoří v této oblasti poměrně ucelený obraz, v němž nejvýraznější roli hrají motivy **lásky** jakožto nejvyšší hodnoty (*Dostav se láska dostav dříve / než jako kopřivu nás spálí mráz*²⁵⁴ – zde je láska vzývána jako univerzální cesta k dobru a životu). Dobro je přítomné i v utrpení; motivy naděje jsou spojeny s motivy věčnosti a vzkříšení (*Budem spát v černé zemi, jestli nám anděl nepřijde otevřít. Věř mi, jestli nám nepřijde otevřít*²⁵⁵ – radost ze vzkříšení, resp. ze smrti jako cesty k věčnosti, je zde implicitní, ovšem zdůrazněna kontrastem temnoty hrobu a představy světla spojeného s představou otevření a anděla). Nepřímo je vyjádřeno též potěšení z nicotnosti zla – *ach jak je křehké štěstí na zemi*.²⁵⁶

Stín třtiny je na motivy bytí a dobra bohatý. Dílčí motivy (jmenované svrchu této kapitoly) se různě kombinují, přičemž nejzajímavější místa bývají ta, kde je **několik těchto typů radosti nakupeno na malém prostoru**. Duševní existence člověka se pojí s motivy věčnosti, jsoucna i dobra (např.: *Tolik věcí ukazuje k zániku / Ale nic neošálí srdce / Které jde po svém ostří*²⁵⁷ – pozornost duše k všudypřítomnému, věčnému dobru – citelnému právě při ctnostném životě vyhraněné lásky – jí dává reálný optimistický výhled do věčnosti jako budoucnosti věcí). Samostatné motivy radosti z Boží existence se vyskytují zřídka, spíše se pojí s jinými typy radosti – z věčnosti a z dobra (lásky a spravedlnosti) – kterým dodávají osobní, životný rozměr, např. verše *A chvílemi / Tak jasně jako klapot / Kroků dole pod mými / Okny / Je slyšet hlas / Který odpočítává*²⁵⁸ v kontextu skladby tematizují konečnou spravedlnost a aktivní předmět hlas poukazuje na Boha jako jejího nositele.

---

²⁵¹ Slavík I, s. 93.

²⁵² Slavík I, s. 102.

²⁵³ Slavík I, s. 91.

²⁵⁴ Slavík I, s. 128.

²⁵⁵ Slavík I, s. 149.

²⁵⁶ Slavík I, s. 120.

²⁵⁷ Slavík II, s. 25.

²⁵⁸ Slavík II, s. 13.

Oblast radosti z bytí jako takového je ponejvíce zastoupena motivy věčnosti a kontinuity času; zajímavý komplexností svých (byť zčásti spíše latentních) motivů radosti je v této souvislosti následující úryvek: *Obejmi mě rukama i nohama / Nechci být nikde jinde / ... / Nech mě s očima zamhouřenýma / A s ranami zavřenými / A s bolestmi uspanými / Ležet u sebe mimo svět / Pod kořínky ticha / A pod základy zdí a pod patou stromů*²⁵⁹ – potěšení z materiálna a mezilidského vztahu se přelévá v nenápadnou oslavu lidského života jako takového (*Chci se dotknout jazykem / Tvého bezpečí*),²⁶⁰ dobra a jsoucna, věčnosti (*Nech mě ... s ranami zavřenými ... Ležet u sebe mimo svět ... A pod základy zdí a pod patou stromů* – evokované představy vyjadřují podstatnou dobrotu prostého bytí, rozměr věčnosti je navíc zdůrazněn motivem spočívání pod povrchem země, což evokuje čekání na vzkříšení).

Oblast radosti z dobra zahrnuje motivy řádu – v souvislosti se spravedlností, s věčností i s materiálnem (lidská nedostatečnost jako by se odrážela v životě přírody: *Zlomená větev přimrzá k zemi / Suché metlice drmolí / Bezzubá slova / Kdoví jaká je to přeslechnutá prosba? // Co na nás žaluje vítr?*);²⁶¹ motivy lásky – spojené s motivy Boha a věčnosti, lidského života a lidské dobroty a s motivy materiální existence i duševního života (*Kdyby trpělivá hmota / rozbila své jho / Láska odešla / Z cihel a zdí // Byli bychom rázem / Vyhnáni na mráz*²⁶² – zdůrazňuje se všudypřítomnost dobra, lásky a jeho esenciálnost vzhledem k bytí), pokory a tichosti v souladu s motivem Krista; motivy naděje a absolutnosti v souvislosti s věčností a na druhé straně motivy nicotnosti a konečnosti zla (*Tomu se říká rovnováha světa / Neláska plodí nebytí / Nebytí pohlcuje svět*).²⁶³ Jak vidno, zejména se radost z dobra soustředí na jeho absolutnost a všudypřítomnost.

Podobná výraznost radosti z bytí a z všudypřítomnosti dobra jako ve Stínu třtiny je charakteristická i pro sbírku *Ke komu?*. Zřejmě také v souvislosti s celkovou větší „rázností“, aktuálně-společenskou vyhraněností myšlenek v tomto souboru hrají větší roli motivy Boží existence. Ta se stává příčinou radosti v osobní vztahové perspektivě a v radost implikujícím negativním úhlu pohledu (*a léta spokojenosti rázem / se mění v prach jestli na vteřinu / odcházíš Ty*),²⁶⁴ ale také v organickém spojení s motivy existence dobra a jsoucna jako takového (*svět neviditelný / ... / svět živého / Boha spravedlivého / který jest*²⁶⁵ – neviditelný, věčný svět odvozuje svou existenci a její dobrotu právě od Boha, a radost z Boha zase pramení právě v jeho absolutní dobrotě a nekonečném bytí). Ojedinelé nejsou ani motivy

---

²⁵⁹ Slavík II, s. 66.

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ Slavík II, s. 43.

²⁶² Slavík II, s. 42.

²⁶³ Slavík II, s. 35.

²⁶⁴ Slavík I, s. 161.

²⁶⁵ Slavík I, s. 176.

lidského života a zejména svobodné, důstojné a nekonečné existence duše (*člověk přichází na svět / jeho oči se dotýkají věci / tak jako vítr se dotýká bříz*²⁶⁶ – verše obdivují právě spojení hmotné a duševní stránky lidského bytí, „hledění“ duše na hmotný svět, s nímž je v lidském těle tak úzce spojena). Oblast radosti ze jsoucna je kromě již zmíněného spojení s motivy Boží existence vyjádřena motivy věčnosti (k níž vede cesta skrze smrt) a kontinuity času; tyto motivy se zajímavým způsobem pojí s nicotností zla a jeho využitím k dobru: *Víc nežli životy utracené / ... / křivdy na Duchu / do nebe volající / rostou a tvoří pravdivější / svět neviditelný / nad všechnu realitu / skutečnější / nezvažitelný a převažující / svět živého / Boha spravedlivého / který jest*²⁶⁷ – podstata a charakter věčnosti jsou založeny na absolutnosti dobra, jeho vítězství nad pomíjivým zlem. Nicotnost zla a vítězství dobra tvoří jeden z prvků radosti z existence dobra, další souvisí s radostí z Boha, z lidské dobroty (věrnost orientaci na pravdu a absolutnost, odvaha a radost), s motivy Krista a církve (umírání sobě, láska přijímající utrpení) a s motivy věčnosti a uspořádanosti, platnosti duchovních skutečností a zákonitostí: *staleté zkušenosti člověka / o jeho vyhnanství z ráje: / ale právě to je svědectví / že existuje Ráj // ... / křičí to co tu není: prázdno po křížích urážených.*²⁶⁸

Deník Arnošta Jenče a **Já A. J.** se vyznačují pro celek těchto souborů důležitými motivy duševní existence člověka, zejména v její důstojnosti (např. verše *To je má tvář / Smutek stejný za všech vlád / Nikdy jsem se nezměnil*²⁶⁹ vyjadřují radost – byť slabou, provázenou smutkem – z trvání člověka v základních touhách duše bez ohledu na vnější životní podmínky) a dále se jedná o přítomnost nehmotné duše v hmotném světě, o její nesmrtelnost a vědomí sebepřesahu, prostotu a čistotu, její věčný život. Výrazná je i radost z všudypřítomnosti Boha, jehož existence je ztotožněna s pojmy štěstí (*Rozhodně tam by stačilo cokoli k úplnému štěstí / Protože tam bude Bůh*)²⁷⁰ a život, souzní s motivy věčnosti a jsoucna vůbec. Oblast radosti z bytí obecně je zastoupena motivy řádu v souvislosti se spravedlností, kontinuitou času, bytím člověka a se smrtí (např.: *Ale po celou tu dobu / starobyle / stále stejně / jak před tisíciletími se lidé rodili a umírali*)²⁷¹ a motivy věčnosti, např. nekonečnosti vesmíru (*Řekl jsem „Slyším tvé srdce / Své srdce jak o vteřinu napřed bije / Ten rozpor není větší / Než nekonečnost vesmíru“*²⁷² – pojem nekonečnost vesmíru je právě vyjádřením představy věčnosti, která se stává zdrojem radosti v paradoxním vztahu

²⁶⁶ Slavík I, s. 166.

²⁶⁷ Slavík I, s. 176.

²⁶⁸ Slavík I, s. 156.

²⁶⁹ Slavík I, s. 225.

²⁷⁰ Slavík I, s. 214.

²⁷¹ Slavík I, s. 279.

²⁷² Slavík I, s. 247.

k dočasnosti a křehkosti tělesného života v tomto vesmíru). V pohledu na dobro jako takové se hodně tematizuje jeho důležitost pro pozemský svět, jež jaksi udržuje v celku, v souvislosti se ctností člověka (zejména pokorou, tichostí) a s jeho duševní podstatou vyjevovanou Kristem (jeho existencí vůbec i přijímáním utrpení): *Ve vlnách se za sebou zrcadlilo sedm lun / Vzal jsem kámen a roztříštil je na tisíc kusů // Nemohl jsem je zničit // Bůh byl zbičován / Trním korunován poplíván.*²⁷³ Z druhé strany ve spojení s věčností dobro prokazuje svou nepřemožitelnost; zejména jde o motivy lásky (*Ano smrt čas vím ale / láska je smrti silnější / a žijeme ve věčnosti ne / v čase*).²⁷⁴ Kromě toho se radost z dobra projevuje v motivech naděje. V souboru nalezneme i komplexní spojení motivů všudypřítomnosti dobra, lidského života a lidské dobroty a bytí jako takového: *Přeložen do řeči lásky / Do řeči naděje a víry / Kterou nic nehasí / Zní ten chorál / Ze všech životů ze všeho bytí a ze všech duší.*²⁷⁵

Ve sbírce *Lux sanctorum* jsou motivy duševní existence člověka (v poměru k dalším typům radosti z bytí a z dobra nepřilíš časté) vždy spojeny s motivy nesmrtelnosti, věčnosti, existence Boha a dobra, jsoucna jako takového (*Je třeba někoho kdo prostě jest / v pravdě a spravedlnosti / ... / kdekoli v naději a víře / čisté duše*²⁷⁶ – čistá, tedy prostá, neporušená duševní existence je spjata právě s dobrem, a tak znamená samotné bytí). Ani motivy Boží existence se neobjevují často. Boží bytí je pojato jako bytí Neuvěznitelného, Ducha otvírajícího lidské srdce a rozum, zajímavý je motiv eucharistický: *Třeste se kteří vcházíte / a vztahujete nehodné ruce / do štěpnice živé z Krve a z Těla,*²⁷⁷ radující se z Boha „živícího“ formou eucharistie svou církev. Radost z bytí obecně se projevuje jednak v motivech věčnosti vztahujících se nějak osobně k životu člověka (smrt jako brána ráje, vzkříšení, posmrtný soud), resp. k Božím působení ve světě a v lidských životech (*kořeny stromu / do čtyř úhlů věčnosti i času / rozpjatého na temeni Kalvárie*²⁷⁸ – radost z blahodárnosti, plodnosti Kristova kříže je radostí z jeho působení v čase s jeho kontinuitou a ve věčnosti); druhou oblastí radosti z bytí je věčnost nahlížená obecněji, objektivněji – jako nekonečnost, absence omezení časem a prostorem, protiklad hroutícímu se světu pozemskému, ztotožnění s dobrem jako takovým – trvalým, neměnným: *Blahoslavený Zdíku ty jsi jak poselkyně prvá / nepřítomného jara jež přes všechny věky trvá.*²⁷⁹

²⁷³ Slavík I, s. 284–285.

²⁷⁴ Slavík I, s. 307.

²⁷⁵ Slavík I, s. 256.

²⁷⁶ Slavík II, s. 143.

²⁷⁷ Slavík II, s. 107.

²⁷⁸ Slavík II, s. 84.

²⁷⁹ Slavík II, s. 132.

Nejvydatnější je v Lux sanctorum **radost z dobra a z nicotnosti zla**. Dobro je charakterizováno jako vše, co činí Bůh, jako moudrost, světlo, pravda a svatost. V souvislosti s lidskou dobrotou, svatostí se jedná o víru (založenou na Kristu), dětskou čistotu, schopnost lítosti a naději a zejména o lásku jako hodnotu nade vše s velikou mocí, *jež patří stále na Boha*;²⁸⁰ nekonečná moc lásky se zdůrazňuje také spolu s nekonečnou mocí víry a naděje. Snad nejinvenčnější jsou místa zdůrazňující metafyzickou absolutnost dobra obecně – dobro je ztotožněno s všeobsahujícím bytím představeným jako Boží Slovo, je prosté (dobré samo o sobě), rovná se bytí jako takovému (*Nevyhlásíš válku lásce // Co po ní vrháš jsou / zplodiny smrti Jsou ne / existování nenávisť / jsou nic nicovů a nicot // ... // Jest / Je tu / Neporušená Netlející // Nestrávená / Milující a Existující // Láska / Marie Elekta / Láska*²⁸¹ – inspirován zázrakem rozkladu nepodléhajícího těla řeholnice ze 17. století zde Slavík rozvíjí charakter lásky jako ze své podstaty nezničitelné). Nezničitelnost dobra spočívá také ve spravedlnosti a ve spojení s Bohem a věčností. Tematizuje se všudypřítomnost dobra navzdory zlu, jeho nenápadné rozkvétání i využití zla. Můžeme sem přiřadit také hojné motivy nicotnosti zla – ta je dána právě nepřemožitelností dobra (*Přelud krvavé mysli / je tato vražda // ... // Jen vlastní temný / stín jenž jí překáží / zabíjí Drahomíra // Vdově jež po ničem nebaží / dává nejvyšší dar / a sebe odsuzuje*²⁸² – zlo jakožto zaslepenost, nedostatek dobrého smýšlení nakonec pohlcuje samo sebe).

Pro sbírku *Osten* je charakteristická **pozornost k pozemskému světu a lidské duševní existenci**, a to k jejich **vztahu k věčnosti**, absolutnosti. Kromě radosti z duševního bytí jako takového se ztvárňuje duševní existence se svou orientací na dobro, důstojností, tajemností a hloubkou, se svým charakterem nehmotnosti a věčnosti (*... sám šednoucí otlý jako stroj krácející v ráji bříz Mimo tuto zemi Bez zákona tíže lehkosti výše a pádu ... Leč pravím že všude by mohl být ráj nebýt toho pradávného vyhnanství toho zcela nepatrného ale jistého odcizení*²⁸³ – zde se nehmotná věčná duše projevuje implicitně v pocíťovaném odcizení člověka svému hmotnému okolí). Duševní bytí člověka někdy souzní s motivy potěšení z materiálu, objevuje se radost z života samotného. Motiv Boží existence jako takové se v Ostnu přímo nevyskytuje; jako příklad jeho využití v komplexu vyjadřujícím radost z lidského života a z dobra lze uvést verše: *A pak to vždy / zase propuká / z hloubi oceánu S l o v o // A mluvím vždy stejně: // Je přemožena smrt / Umíraje žiju / Na smrt poraněn*

²⁸⁰ Slavík II, s. 139.

²⁸¹ Slavík II, s. 146–147.

²⁸² Slavík II, s. 88.

²⁸³ Slavík II, s. 186.

*krvácím lásku.*²⁸⁴ Motivy jsoucna a věčnosti se často pojí s motivy materiální existence a času. *Ten okamžik v němž přejdeme přes / Ale takový je kterýkoli okamžik / Přítomný právě teď*²⁸⁵ – čas je s věčností kontinuální, je s ní spojen každým svým bodem. Bytí (chápané zejména jako věčnost) se s materiálem dostává buď do souladu, nebo do souladu paradoxně rozporného (*Toto šumění lesa / Pýří které poletuje / Osten v srdci / To je svět / Často jsem se na něj díval / Vždycky něco schází*²⁸⁶ – absenci absolutnosti dobra ve světě se nelze vyhnout, ač neruší jeho krásu). Důležité jsou i motivy smrti jako „příměru Života“²⁸⁷ a vzkříšení. Dobro je charakterizováno jako všudypřítomné a tak vcházející do člověka, je popsáno jako Boží milost a láska, souzní s věčností a jsoucnem vůbec. Absolutní hodnoty, skutečnosti lyrický subjekt tematizuje např. v námětu mše sv. – *Ale tady se nic nepohnulo, bylo tu naprosté ticho, jiné než ticho, které vznikne umlknutím zvuků, bylo to skutečné ticho, bytostné, ticho samo o sobě, a nemohly je porušit ani ty poryvy větru ...*²⁸⁸ – motiv ticha spolu se zasazením celé básně do velmi konkrétně imaginativně popsaného prostředí zakládá opět paradoxní rozpor i soulad nehmotného absolutna a materiálna. Pracuje se také s nicotností zla (nelze nebýt, oproti tichu a posvátku je to ostatní málo důležité), s motivy spravedlnosti, řádu a hierarchické uspořádanosti morálních hodnot a s motivy naděje.

V *Hlohovém větru* je většina motivů radosti z bytí a z dobra spojena s motivy **materiálna** – někdy v paradoxním rozporném souladu, ale většinou prostě v harmonii. Duše člověka, nesmrtelná a do věčnosti otevřená, žije v úzkém spojení se smyslově vnímanou přírodou, která je tak chápána jako součást nekonečnosti, bytí: *To vítr / v nekonečnosti mého srdce / mezi galaxiemi a kosmickými prostory / ve věčnosti mé duše smýčí.*²⁸⁹ Existence Boha je tematizována zcela ojediněle, a to narážkou na Krista v motivu chůze po vodě.²⁹⁰ Radost z bytí obecně (spojená s motivy lidského života a Boží lásky a spravedlnosti) stejně jako radost z věčnosti bytí, z kontinuity času, ze smrti a vzkříšení jsou opět živě zasazeny do materiálního prostředí přírody – *Drolí se hlína / ... / ornice hrobů // Oba / ona i já / hranice dosud nepodpálená / hranice připravená / k požáru Vzkříšení*²⁹¹ (člověk i příroda jako součásti materiálna jsou také součástmi věčného života). Motivy dobra bývají kromě svého svázání s potěšením z materiálna také spojeny s motivy věčnosti a duševní existence (*A chlapec*

²⁸⁴ Slavík II, s. 242.

²⁸⁵ Slavík II, s. 211.

²⁸⁶ Slavík II, s. 221.

²⁸⁷ Viz Slavík II, s. 230.

²⁸⁸ Slavík II, s. 178.

²⁸⁹ Slavík II, s. 265.

²⁹⁰ Viz Slavík II, s. 294.

²⁹¹ Slavík II, s. 266.

poznal / ... / že je odsouzen / ... / k věčnosti / k lásce / na celou věčnost).²⁹² V rámci radosti z dobra se setkáme také s motivy Božího milosrdenství a jeho všudypřítomné, pečující milosti, s motivy naděje a nicotnosti zla.

Také *Zařikávání naděje* se vyznačuje „materiálností“, častým sepětím radosti z bytí a z dobra s potěšením z hmotných skutečností. Motivy lidského života a duševní existence bývají spojeny se jsoucím v širším pohledu (*Potřeboval bych vypovědět celý svůj život / ... / a život je bez času a vždy / kdybych našel jediné slovo / které by mohlo vypovědět život / nebyl bych už / viděl bych Tebe Bože*²⁹³ – vlastní život se stává zdrojem radosti jako věčné, duševní bytí ve spojení s radostí z existence Boží, kterou ovšem stejně jako celistvost života může člověk plně přehlédnout právě až po smrti, ve věčnosti). Tematizuje se sepětí lidského života a myšlení s přírodou, ale i tajemnost a neuchopitelnost duševní existence člověka. Častěji než v předchozích sbírkách se objevuje radost z Boží existence: z Boží všudypřítomnosti (*Naprostá nepřítomnost všech krom Boha*),²⁹⁴ blízkosti a ochrany pro člověka, z trpícího Krista a z Boží podstaty jakožto dobra a jakožto jsoucnosti (*A kdybych zhasil obraz dubnového rána uspal smysly / co ono nepopsatelné bytí jež nepotřebuje obrazů aniž sám bytující ve svém bytování jsoucí ve jsoucnosti?*²⁹⁵ – radost z bytí je tu postavena do protikladu i zároveň souladu s hmotnou existencí).

Radost ze jsoucnosti jako takového souvisí s hmotnými (přírodními) skutečnostmi a je postavena do protikladu k nebytí jako vědomí k tmě. V kontextu materiálnosti je vnímána i kontinuita času, tematizovaná obrazem tekoucí vody. Věčnost se vesměs klade do paradoxně souladného protikladu s materiálností: *Neboť všechno je čas / všechno jsou jen léta a jara jeseň a zima / ... / ale co je čas? / je to mimo nás? žijeme / v něm jako ryba ve vodě? jako / předmět ve svém trojím rozměru? / Nebo je to znak našeho vlastního trvání / ... / srdce jež ustavičně bije? // A co bude s tebou ó čase až tento pohyb bude zastaven?*²⁹⁶ – radost z věčnosti (tj. nějaké trvání času nezávislé na hmotné existenci), zde spíše jen potenciální, naznačená otázkou v pochybnosti, je na materiálnost těsně navázána – „bijící srdce“ zdůrazňuje trvání času „materiálního“ a „zastavení pohybu“ (ne ukončení) poukazuje taktéž na důležitost tohoto materiálnosti a na druhé straně na kontinuitu bytí i po jeho zahynutí, zastavení. Ve sbírce se opakuje také motiv smrti jako vstupu do věčného života. Motivy samotného dobra bývají pojaty jako motivy lásky nebo ve spojení s motivy věčnosti a tíhnutí člověka k ní (*to jest*

²⁹² Slavík II, s. 276.

²⁹³ Slavík II, s. 341.

²⁹⁴ Slavík II, s. 338.

²⁹⁵ Slavík II, s. 320.

²⁹⁶ Slavík II, s. 321–322.

absolutně jinde třebaže už zde / v ráji umocněném rájem / ve věčnosti na věčnost)²⁹⁷ či spolu s motivy jsoucna jako překlenutí prázdnoty a zániku (... *Není pravda, že není / o čem. Naopak – je všude nabito ti / chem, beztvarou tmou a je třeba dá / t tvaru tvar, vzít svíci a osvítit,*)²⁹⁸ Setkáme se s motivy nicotnosti zla, uspořádanosti věcí, naděje. Spojení motivů dobra s radostí z materiálu není výjimečné (*Žízlivý oheň usrkává / tmy měněné v světlo*)²⁹⁹ – obraz postupujícího ohně, světla odpovídá ideji naděje a vytrvalého působení dobra).

Litanie na slovo člověk představuje vlastně ve svém celku **námět existence dobra** – v motivech lidské a Boží (Kristovy) dobroty. Ve svém závěru pak explicitně vyjmenovává určité základní prvky tohoto existujícího dobra ve spojení s motivy duševní existence, věčnosti a existence Boha. **Litanie na slovo vlast** buduje radost z **bytí** na základě motivů **ticha** a materiálního bytí země zasazeného v celku vesmíru: *noční oblohy s oratoriem hvězd / drtícího vesmírného ticha / ... / času z galaxií fíčícího / ... / se srním tichem / s mlčením utichlých srdcí / s večerním tichem modlitbovým*³⁰⁰ – ticho i rozlehlost vesmíru evokují představy trvání, věčnosti, bytí (naplňovaného v očích lyrického subjektu jak existencí přírodní, tak projevy duševní existence člověka). Motiv nekonečnosti se objevuje i v explicitní podobě (*na jedné hvězdě ve vesmíru / v nekonečnosti / v ruce Boží*).³⁰¹ Ve verši *minulá příští*³⁰² se odráží motivy naděje a kontinuity času.

Poměrně krátká sbírka **Suspiria Arnošta Jenče** obsahuje mnoho momentů radosti z bytí a z dobra, a to povětšinou v poloze zdůrazňující vnitřní život lyrického subjektu v jeho **vztahu k Bohu**, k absolutnu. Lidský život je chápán jako sám o sobě dobrý a tato dobrota je spojena s dobrotou bytí obecně a s existencí dobra – Boha: *co ve mně přes všechno žije je Tvého / třeskatá palčivá sladká milost*.³⁰³ Radost z duševní existence člověka pramení v její určité vznešenosti, ve vztahu Boha k ní (*Jsem / a Ty o mně víš*)³⁰⁴ a v její bytostné zaměřenosti k dobru. Radost z Boží existence se pojí s osobním vztahem k Bohu a zejména s radostí z vlastního duševního bytí (*Ty jsi a nezničitelně v Tobě jsem*);³⁰⁵ radost z Boží existence, resp. z jeho přítomnosti ve světě se projevuje také v motivech eucharistických. Radost z bytí jako takového se samostatně objevuje pouze v motivu věčnosti (existence ráje, na němž člověk může participovat už při pozemském utrpení) a smrti, resp. vzkříšení: (...)

²⁹⁷ Slavík II, s. 336.

²⁹⁸ Slavík II, s. 356.

²⁹⁹ Slavík II, s. 346.

³⁰⁰ Slavík I, s. 363.

³⁰¹ Slavík I, s. 365.

³⁰² Slavík I, s. 364.

³⁰³ Slavík I, s. 316.

³⁰⁴ Slavík I, s. 323.

³⁰⁵ Slavík I, s. 319.

dokud mě světlo nerozdrťí?).³⁰⁶ Motivy dobra jsou vesměs spojeny s motivy Boha a jeho dobroty – jako bytostné a všudypřítomné dobro se charakterizuje Kristův kříž (*Kdo mě ukonejší / kdo promění v blaho kříže / čím ve mně sténá / každické vlákno každý nerv?*)³⁰⁷ a Boží milost, láska a naděje pocházející od něj.

V *Úlomcích dnů a nocí* se objevuje výrazné propojení motivů lidského života a duševního bytí s motivy dobra a bytí jako takového – lyrický subjekt se raduje z vlastní existence zejména pro její vázanost na princip **lásky** (pocházející od Boha) a také pro její věčnost (která je na principu lásky vlastně založená): *Nic nechci než Lásku / ... / abych miloval všechno celý svůj / ubohý život všechno v něm;*³⁰⁸ *Nebyl jsem a jsem nyní / nebudu a budu navěky // Láska prochází zdí / a odstraňuje všechny převleky.*³⁰⁹ Motivy Boha se většinou zaměřují spíše na jeho vlastnosti; radost z Božího bytí se pojí s radostí z dobra a jsoucna (v *rostlinném tichu Tebou prodchnutém*³¹⁰ – Bůh je určitou „duší“, naplněním bytí). Radost z bytí jako takového je vyjádřena myšlenkou, že nebytí neexistuje,³¹¹ v motivech věčnosti jako ráje, dobra, lásky, milosrdenství, spravedlnosti a vědění, které ji ovšem silně posouvají k radosti z dobra, a v motivu propojenosti věčnosti a aktuální materiální existence (*okna zámečku jsou otevřená / stromy se hrnou nahoru a dolů / Jsem pln čekání / očekávání toho času a chvíle / před veškerým časem* – motiv jsoucna je zdůrazněn přítomností jak bytí vnímaného smysly, tak bytí vnímatelného pouze duševně; představa otevřených oken navíc asociuje otevřenost člověka pro skutečnosti, které jej v jeho materiálním životě přesahují).³¹² Dobro samotné se charakterizuje jako absolutní, nekonečné, jako všemocná láska a esenciální radost (*Ale víš spravedlivě / i mou nevýslovnou tvář / úzkostí a proseb / naprosté radosti ničím / nezcizitelné / nepotřísnitelně bílé*³¹³ – pocity úzkosti pro lyrický subjekt nevyklučují radostnou reflexi absolutnosti dobra), je spojeno s Bohem a projevuje se též jako řád a jako nicotnost zla.

Nejvýraznějšími typy radosti z dobra a z bytí ve sbírce *Král Lír a jiné básně* jsou radost z **věčnosti** a radost z fenoménu **lásky**. Setkáme se s motivy potěšení z lidského života jako takového a ze vznešené a nesmrtelné, tajemné, neviditelné, ale skutečné, ve věčnost se

---

³⁰⁶ Slavík I, s. 333.

³⁰⁷ Slavík I, s. 332.

³⁰⁸ Slavík II, s. 397.

³⁰⁹ Slavík II, s. 383.

³¹⁰ Slavík II, s. 381.

³¹¹ Slavík II, s. 394.

³¹² Slavík II, s. 392.

³¹³ Slavík II, s. 392.

měnící lidské duše (*nádherný světelný / ubohý smrtelný / křehký a nehynoucí tvor*³¹⁴ – jistá vznešenost duše se zde zdůrazňuje kontrastem pomíjivosti a zároveň věčnosti lidské existence). Radost z existence Boha znamená radost z existence dobra a ze jsoucna (*Jestli mě odhodiš / bude to trest / ... / Jestli mě opustíš / nebudu*³¹⁵ – radost z bytí a z jeho původce, Boha, je vyjádřena implicitně v motivech vztahu k vlastnímu životu a k Bohu). Kromě ojedinělého motivu radosti z existence světa (*Neboť se hraje právě příběh o veliké lásce / a je to náramné být při tom / stačí jen pomyslit si / že divadlo by vyhořelo / že nebylo by vůbec / že nebylo by nic*)³¹⁶ se s radostí z bytí setkáme v motivech věčnosti ve spojení s motivy kontinuity času, materiální existence a řádu lidského života (tj. jeho směřování k věčnosti), s radostí z věčnosti jako plnosti dobra (zřejmosti všech skutečností) a jako naplnění vztahu člověka k druhým lidem a k Bohu i naplnění vlastní smrti (*... Život a Smrt / nebo dokonce smrt a život / ve smrti život za smrtí život / Šťastný Život navěky*).³¹⁷ Radost z dobra se vyjadřuje v motivech řádu (svět jako Bohem řízené představení o lásce), přítomnosti Boha a Panny Marie, zbožnosti ve světě, v metaforickém přirovnání k jediné rozžhavené briketě,³¹⁸ a nejvíce v motivech lásky jako životní náplně – láska je představena jako nepomíjející princip lidského života i veškerého jsoucna, je spojena také s motivy přijímání utrpení, Boží existence i bytí jako takového: *Ale i kdybych Tě zkusil nemilovat / (stejně nemožné jako nebýt) / Ty miluješ mě / víc než se miluju sám*³¹⁹ – zde se opět jasně projevuje provázanost motivů dobra, bytí a Boží existence i jeho vlastností (Bůh jako původce všeho bytí a dobra způsobuje jednak nemožnost nemilovat, jednak nemožnost milovat tolik jako on sám).

Kapky potu a krve Arnošta Jenče se svým zaměřením na osobní vztah lyrického subjektu s Bohem nejčastěji obsahují motivy **dobra**. To je charakterizováno jako láska, pravda, spravedlnost (*Poznání přichází a vyvrací mě z kolejí / Může láska jednat milosrdněji?*³²⁰ – princip pravdivosti a princip lásky se navzájem podmiňují a doplňují, a to přes svůj zdánlivý rozpor), naděje, řád světa – v němž jde vždy, přes všechnen zmatek, o jediné (o blízkost Bohu), význam utrpení (*Ve vlastní krvi se tak duše myje / Ó svatá požehnaná Božská ironie*);³²¹ dobro je tichost, pokora (dle metaforického obrazu: ... *slzičky Panny tichý vřes a vstavač* – prostá krása polních květin oproti složitosti zla),³²² ale je prudké svou

³¹⁴ Slavík II, s. 430.

³¹⁵ Slavík II, s. 436.

³¹⁶ Slavík II, s. 432.

³¹⁷ Slavík II, s. 425.

³¹⁸ Viz Slavík II, s. 439.

³¹⁹ Slavík II, s. 447.

³²⁰ Slavík I, s. 345.

³²¹ Slavík I, s. 345.

³²² Viz Slavík I, s. 342.

nekompromisností, energičností (*Zcela nablízku divoce křičí káně / a já slyším divější hlas andělů Páně*).³²³ Radost z duševní existence člověka pramení v její nezničitelnosti a tajemnosti (*Můj život je rozbitý na střepy / zdá se že nikdo ho neslepí / Ještě svehřejší něha / líbá ve mně co zničení nepodléhá*)³²⁴ – jádro lidské existence je dobré a tedy trvalé i přes narušenost třeba i duševního života). Radost z Boží (Kristovy) existence se spojuje s očekáváním věčnosti. Věčnost je chápána jako setkání s Bohem a nesmírná krása (*Před očima Svaté Trojice není úprk času / Můj Pane uvidím a snesu tu krásu?*).³²⁵

Tak jako ve výše analyzovaných oblastech radosti, tak také v radosti z bytí a z dobra se výrazně projevuje **komplexnost** jednotlivých prvků této radosti. Komplexní propojenost těchto motivů je také důležitá z básnického, estetického hlediska. Týká se všech dílčích typů radosti jak v rámci této poslední, nejabstraktnější oblasti, tak typů radosti popisovaných v předchozích kapitolách – které všechny organicky směřují právě k shrnujícímu **zobecnění v motivech ztotožňujících dobro a bytí**. Odstíny radosti z dobra a z bytí dané důrazem na jejich jednotlivé prvky se v průběhu Slavíkova díla různě proměňují a střídají (nicméně motivická komplexnost hraje roli vždy). Nejvýraznějším motivickým trsem, zakořeněným ve všech dílčích typech radosti z bytí a z dobra, je **láska** (je to nejpodstatnější výraz dobra jako takového, výraz bytí, to znamená Boží existence a v důsledku toho i k věčnosti směřující existence člověka).

---

³²³ Slavík I, s. 341.

³²⁴ Slavík I, s. 341.

³²⁵ Slavík I, s. 344.

7. Závěr

Na otázku, co Slavíkův lyrický subjekt vnímá jako dobré a z čeho se tedy raduje, lze na základě analýzy s radostí spojených motivů odpovědět, že je to **primárně dobro a bytí jako takové**. A to znamená hlavně existenci Boha a jeho charakter absolutního dobra, z těchto skutečností pak vyplývá také dobrota člověka a hmotného světa.

V každé z vymezených motivických oblastí radosti v díle Ivana Slavíka bylo možné vysledovat určitou dynamickou tendenci této oblasti jako celku. V případě radosti z materiálna jde o smiřované napětí mezi materiálnem a duchovnem, což tuto oblast pojí s motivy bytí jako takového. Oblast radosti z lidské dobroty znamená jako celek především radost z lidské orientace na Boha (ztvárněné motivy umírání člověka sama sobě a jeho vztahu k Bohu, uvedenými vzájemně v podmíněnost nebo v soulad). Radost z Boží dobroty se zase projevuje jednak motivy jeho vztahu k člověku a jednak motivy jeho absolutnosti, přičemž tyto dvojí motivy nalézají svou komplexnost, a to především v motivech Boží lásky. Radost z dobra a bytí samotných pak směřuje ke ztotožnění těchto motivů dobra a bytí. Jejich sjednocení se uskutečňuje opět zejména v motivech lásky (jako takové).

Slavík tak ve svém básnickém díle vytváří **komplexní obraz dobra ztotožněného s bytím samotným a projevujícího se nejobecněji a především jako láska** a také jako další **Boží vlastnosti, lidské ctnosti i charakteristiky hmotného světa**. I jednotlivé „typy radosti“, založené na těchto skutečnostech, se tak přirozeně spojují v radost komplexní, již vládne radost z dobra a bytí obecně.

Vnitřní vývoj Slavíkovy lyriky směřuje od počátečního subjektivismu, individualismu spojeného s negativními prožitky touhy, postrádání a nenaplněné radosti k osvojování si pohledu univerzality zákonitostí světa a lidské duše a pohledu na skutečnosti z perspektivy nekonečného Boha. **Slavíkova poetika se tak rozvíjí skrze uvědomování si absolutnosti dobra a přimknutí se k němu ve vnitřním vzdoru proti zlu** (lidské slabosti a ubohosti společnosti, která postrádá vztah k Bohu). **Negativita a pozitivita (bolest a radost)** tvoří i po překonání počáteční bolestnosti ve sbírce Snímání s kříže určité **protipóly ve stálé dynamice**, jejichž napětí je někdy silnější, jindy je více harmonizované; celkově **dochází k postupnému sladění obou pólů**. Děje se to zejména v motivech materiálna (soustředění na materiální skutečnosti se proměňuje v soustředění primárně na „duchovno“ a počínajíc sbírkou Deník Arnošta Jenče se materiálně stává integrální součástí ostatních pramenů radosti) a také v motivech lidské dobroty skrze „proces“ lidské orientace na Boha. S počáteční změnou

směrem k překonávání negativity souvisí také přechod od výrazné expresivity k větší prostotě, úvahovosti (Snímání s kříže) a náboženskosti (Ke komu?) veršů. Se zesíleným napětím zla a dobra bývá spojena problematizace funkce jazyka (Osten, Texty v Zařikávání naděje, částečně i Dvě litanie Arnošta Jenče a Král Lír).

Právě svým důrazem na radost založenou na obdivu k dobru se Slavík připojuje ke stabilní tradici křesťansky orientované poezie ve 20. století. Při zachování patosu spojeného s takovýmto básnickým postojem přináší Slavíkova tvorba velkou „prostotu“ vyjádření daných myšlenek i zároveň rozvoj metaforiky propojující radost z hmotného světa a z duchovních, absolutních skutečností a využití nových básnických postupů jako je např. rozbíjení větné struktury.

Seznam použité literatury

Monografie a slovníkové příručky:

citované:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona včetně deuterokanonických knih. Ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 1995.

Cekota, Petr: Noci bezmoci. Studie o křesťanství a současné české poezii. Olomouc: Votobia, 1997.

Eminger, Zdeněk Ambrož: Teologie a kultura. Svitavy: Trinitas, 2008.

Guardini, Romano: O podstatě uměleckého díla. In: O podstatě uměleckého díla. Praha: Triáda, 2009.

Katechismus katolické církve. Praha: Zvon, 1995.

Kawecki, Witold: O nutnosti pěstování teologie kultury dnes. In: Křesťanství a kultura II. Vědecká konference pořádaná Katedrou pastorální a spirituální teologie CMTF v Olomouci dne 25. 10. 2006. Olomouc: Refugium, 2006.

Pospíšil, Ctirad Václav: Hermeneutika mystéria. Struktury myšlení v dogmatické teologii. Praha: Krystal OP – Karmelitánské nakladatelství, 2005.

Slavík, Ivan: Básnické dílo I– II. Brno: Host, 1998–1999.

Slavík, Ivan: Hory roků. Praha: Triáda, 1999.

Slavík, Ivan: Rozklenout srázné. Olomouc: Votobia, 1993.

Slovník české literatury po roce 1945 (elektronický zdroj). Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR.

Tillich, Paul: Die religiöse Substanz der Kultur. Schriften zur Theologie der Kultur. Stuttgart: Evangelisches Verlagswerk, 1967.

Toth, Daniel: Paul Tillich. Studie o náboženství, kultuře a politice. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005.

necitované:

Bahounek, Tomáš J.: Krása a umění Božího lidu: Úvod do teorie krásy a umění. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992.

Dějiny české literatury 1945–1989. Praha: Academia, 2007–2008.

Renč, Václav: S anděly si nelze připíjet. Svitavy: Trinitas, 2000.

Renč, Václav: Vrstvení achátu. Svitavy: Trinitas, 2000.

Reynek, Bohuslav: Básnické spisy. Zlín: Archa, 2009.

Šalda, František Xaver: Básně. Praha: Torst, 1997.

Zahradníček, Jan: Dílo I. Praha: Čs. spisovatel, 1991.

Články:**citované:**

Dvořák, Miloš: Úsilí o zhuštění času. Arch, č. 4, 1969.

Harák, Ivo: Ivan Slavík: Snímání (s kříže). In Sborník prací Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě. Řada jazykovědná (D), č. 1, 2001, s. 194–198.

Harák, Ivo: Trvalé a pomíjející v básnických prvotinách Ivana Slavíka a Josefa Suchého. In Čas v jazyce a v literatuře. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2005, s. 400–404.

Chocholatý, Miroslav: Byl jsem tak sám. Host, č. 5, 1999, s. 78.

Iniciály, č. 32, 1993, s. 58.

Kovářík, Mirek: Ivan Slavík: ... kéž i my! Tvar, č. 12, 1999, s. 21.

Med, Jaroslav: Návrat k tradicím. Host, č. 5, 2000, s. 49–59.

Pastuszak, Jarosław: Inkulturace křesťanství či křesťanská kultura? In: Křesťanství a kultura. Velehrad: Refugium, 2003.

Pastuszak, Jarosław: Současné umění a křesťanská tradice. In: Křesťanství a kultura. Velehrad: Refugium, 2006.

Slavík, Ivan: Stanovisko křesťanského humanismu. Souvislosti, č. 3, 1990, s. 96–98.

Svanovská, Hana: Korunní slovo „Milost“. Ivan Slavík jakožto čtenář a pokračovatel Weinerův. Česká literatura, č. 1, 2005, s. 63–77.

Šajtar, Drahomír: Snímání s kříže. Alternativa nova, č. 7, 1997/1998, s. 315–316.

Trávníček, Mojmir: O díle Ivana Slavíka. In Slavík, I.: Ke Komu. Praha: Česká expedice, 1995, s. 39–41.

Trávníček, Mojmir: Snímání s kříže. Literární příloha Proglasu, č. 3, 1997, s. 17–19.

Trávníček, Mojmir: Světlo svatých. Proglas, č. 2, 1993, s. 66–67.

Trávníček, Mojmir: Za Ivanem Slavíkem. Alternativa plus, č. 1/2, 2003, s. 89–93.

Trávníček, Mojmir: Ivan Slavík, básník křesťanský. Proglas, č. 4, 1993, s. 40–44.

necitované:

Doležal, Bohumil: Literatura ze záliby i z povolání. In: Netrpěná literatura. Praha: Torst, 2007.

Janata, Michal: Básně z rezných let. Katolický týdeník, č. 29, 1995, s. 9.

Janata, Michal: Důvěrnost domova proti drtivé ohromnosti kosmu. Právo, č. 91, 1999, s. 10.

Kovářík, Miroslav: První Slavík. Tvar, č. 16, 1998, s. 21–22.

Křepelka, Karel: Snímání. Proglas, č. 2, 1995, s. 39.

Skalická, Vlasta: Prodlévání v nepřestajné muce a lásce. Literární noviny, č. 12, 1994, s. 7.

Slavík, Ivan: K „Vítěznému únoru“. Proglas, č. 2 (Literární příloha, č. 1), 1998, s. 18.

Cekota, Petr: Návrat ztraceného stesku. Host, č. 6, 1998, s. 127–128.

Svanovská, Hana: Ivan Slavík a jeho Deník Arnošta Jenče. In: Literatura určená k likvidaci II. Praha: Obec spisovatelů, 2006, s. 77–89.

Šajtar, Drahomír: Nad poezií Ivana Slavíka. Host, č. 6, 1993, s. 129–137.

- Tomeš, Jan Marius: Slovo pro Ivana Slavíka. Zprávy spolku českých bibliofilů, č. 1/2, 1995, s. 8–10.
- Trávníček, Mojmir: Jan Zahradníček a Ivan Slavík. In: Víra a výraz. Brno: Host, 2005, s. 91–97.
- Trávníček, Mojmir: Křížem krážem. Akord, č. 5, 1995, s. 259–269.
- Trávníček, Mojmir: Zařikávání naděje. Tvar, č. 22, 1990, s. 5.
- Zizler, Jiří: Čas, tajemství a mlčení v poezii Ivana Slavíka. In: Sborník k pětasedmdesátinám Ivana Slavíka. 1995.
- Zizler, Jiří: Deníky bolesti i naděje. Tvar, č. 15, 1991, s. 67–73.
- Zizler, Jiří: Marek Vajchr už podruhé v posledních dvou letech... . Kritická příloha Revolver Revue, č. 22, 2002, s. 141–143.